

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

253

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, NOVEMBER 4, 1875.

243—44. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. **Szerkesztői** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmertve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

A papi értekezletekről.

A társadalom bármily osztálya, ha magáról életjelt akar adni, ha előhaladását minél sikeresebben óhajtja eszközölni: erre nézve kikerülhetetlen szükséges, hogy társuljon, egyesületet alkosson. A társulás kiváló hasznáról, a társaság egyes, mint összes tagjait illetőleg, feleslegesnek tartom itt hosszasan értekezni; hiszen, annak nagy fontosságát mindnyájan ismerjük, hirdetjük és tanácsoljuk. Látjuk a közéletben, hogy mikint alakulnak a földmivelés érdekeit, az ipar egyes ágait érdeklő egyesületek, mint létesülnek a tisztviselők különböző rétegeinek önképzésüket, anyagi érdekeiket célzó társulataik; mint alakulnak kaszinók, olvasó körök nem csak a nagyobb városokban, de értelmes közönséggel bíró kisebb községekben is s általában, hogy mindenütt érezik a társulás szükséges és megbecsülhetlen voltát s törekednek kizsákmányolni az abból eredhető szellemi és anyagi előnyöket: csak egyedül mi papok nem fektetünk arra oly súlyt, a milyet kellene.

Dehogy nem, — így szólalhat meg a mindent rózsza színben látó s feltüntetni óhajtó felületesség — hogy maradtunk volna mi el e részben is a kortúl, hiszen, itt vannak a mi papi értekezleteink. Hol vannak, bátor vagyok kérdezni a jóhiszeműtől s ha igazán akar kérdésemre megfelelni, lehajtott fővel ezeket kell mondania: névben él csak, máskép nincs jelen.

Én megvallom, e becses lapok öt évi folyamában nem találom semmi jelét annak, hogy tényleges munkásságáról valamelyik egyházmegye papi értekezlete jelentést tett volna; pedig hitem és meggyőződésem szerint, ez a lap kell hogy tüköre legyen az egész egyházkerületi papság működésének s munkásságának, s ha csak röviden jelezve is, bizonyára nem lett volna szabad semminek ebből kimaradni

olyannak, a mi a szellemi munkásságot illetőleg egyházkerületi papságára kedvező világot vetendett.

Hiszen, idővel e lapok leendenek források a történetirő előtt egyházkerületünk történeti és művelődési viszonyainak megírásában, s fájdalom, édes kevés leszen az, a mit a központot kivéve, egyházi testületünk működéséről írhat.

A papi értekezletek volnának első sorban hivatva arra, hogy becsesebb munkálataik által minél inkább gazdagítsák egyházkerületünk ez egyetlen közlönyét, ezeknek lenne kötelessége, hogy értekezéseik általánosabb s az egyházi élet s közérkölcsliségre nézve fontosabb tárgyait vitatva és fejtegetve, a nyilvánosság elé hozzák, s ez által az ügy érdekes voltát tekintve, arra a közfigyelmet felhívják; egy szóval, hogy az előhaladás és művelődés zászlóvivői legyenek.

És hogy van most? Igaz, hogy talán minden egyházmegyében megalakultak a papi értekezletek, (az iskola-tanítók külön egyesületeket alkotván) azonban legnagyobbbrészt, egy pár öszszejövetel után megszakadt a buzgóság fonala, és vagyunk, tespedünk a közöny agyonszorító karjaiban.

Pedig mily szép cél tüzetett ki az 1865. évi zsinati jegyzőkönyv 115 száma alatt foglalt alapszabályokban az értekezletek elé: „az értekezletek tárgyai az iskolák felvirágzását előmozdító eszközökrül, a néptanítás és nevelés körébe eső ugy elméleti, mint gyakorlati tárgyakról való vitatkozás, kölcsönös eszme-csere; ugy szintén, a lelki pásztorkodás gyakorlati mezején fölmerülő tények, tapasztalatok. Óhajtandó, hogy a kör tagjai közös erővel járassanak és olvassanak iskolai és egyházi szaklapokat.”

Sok szem többet lát; az egyházi és iskolai élet terén szerzett tapasztalatok együttes megbeszélése, jöhető alkalommal e tapasztalati dolgok szerinti alkalmazkodás, megbecsülhetetlen nyereség lehet kivált ifjabb lelkészekre, kik még a cura pastoralis-t csak

az iskolai tankönyvből ismerik s bonyolultabb esetekben nagy zavarba jöhetnek, ha az érettebb kor tapasztalaton épült tanácsa nem lesz útmutatójuk. Kerülhetnek továbbá oly ügyek elő a gyakorlati lelkészet terén, melyek igen gyakran még a tapasztaltabbat is fennakasztják, vagy ha nem is, de legalább érdekes és tanuságos vita tárgyát képezhetik. Hát ha még számba vesszük azt is, hogy a gyakori összejövetelek által a kőr papjai között szivélyes, barátságos viszony fejlődik ki; míg így legtöbbször csak hideg udvariasság s a hivatali közösség köti őket össze, nem érezzük-e az értekezletek igen nagy szükségét?

Hatoljunk azonban méjjebbre tárgyunkat illetőleg. Ha az elmondottakért még nem tartanánk is szükségesnek a papi értekezletek létét, van egy oly ok, mely azt multhatatlanul fentartandóvá teszi, ez pedig a következőkben rejlik. Tudjuk, hogy papi állomásaink legnagyobb része oly szegényen van díjazva, hogy a legtöbb pap nem képes megszerezni azon theológiai műveket, nem képes olvasni azon egyházi életünket érdeklő lapokat sem, melyekből pedig egyedül nyerhetne tájékozást az egyházi élet haladásáról; holott pedig alig lehet nagyobb szegény papra nézve, mint az, ha a kor mivelttségével haladni, nem képes. A világ, a társadalom pedig nem kérdezi azt, hogy miért nem haladhat, de egyszerűen elítéli s gúnymosolylyal részvétlenül lenézi az elmaradottat; s fájdalom, de tény, hogy az újabb időben, éppen felettünk, ref. papok felett mondott e részben szegényítő ítéletet a közvélemény.

Ez ítélet sujját viselnünk tovább nem szabad; ha szegények vagyunk is, de akaratunk legyen az előhaladásra és kicsiny áldozattal kipótolhatjuk az elmulasztottakat. E részben nagy szerepre vannak hivatva a papi értekezletek; a mit egyesek nem tehetnek, megteheti a köz, a társulás; a mely terhet viselni, gyenge az egyes, könnyen hordozhatja az egyesült erő.

Egyházkertületünk ez egyetlen közlönyén kívül, melynek nem lenne szabad egy erdélyi ref. pap asztaláról sem hiányozni, közös erővel járassák a papi körök a magyar prot. egyházi irodalom lapjait, rendeljenek meg legalább egy pár jelesebb külföldi egyházi lapot, alapítsanak körükben egy kis egyházi könyvtárt, a jelesebb kül- és bel-irodalmi termékeket lassankint megszerezvén, azokat kézzől-kézre ad-

va, olvasgatva, tanulmányozva, értekezésekben, bírálatokban és kivonatokban ismertetve, oly siker fog pár év múlva mutatkozni, mely meglepi a legkevesebb reményűeket is, s az elmaradottak is végre észrevétlenül a kor színvonalára emelkednek.

A jó papnak nem csak holtig tanulni, de tanulásának eszközeit megszerezni is, kötelessége; már pedig, azt hiszem, hogy egy sincs köztünk, ki magára venné azt a vádat, hogy tanulni, nem akar. Ha pedig akar, rázza le magáról a közönyösség igáját s egyenkint lelkesülve, összesen, együttesen akarva, a lelkesebbek a dolog élére állva, ébredjenek új életre a papi értekezletek, s a megújult tanulás-vágy és munkakedv vigye előbbre a tudományt, s növelje a tiszteletet s szerezzze meg a már — fájdalom — sok helyütt megingatott becsülő elismerést ref. papi testületünk iránt.

Tudom, hogy mint minden jó igyekezetnek, úgy e fölszólalásomnak — ha kevesen is — lesznek gáncsolói; de azt is tudom, hogy azok csak olyanok lesznek, kik megurva már egyik oldalukon heverni, az ébresztés csak is anynyi hatással van rájuk, hogy a másik oldalukra fordulnak; vagy mint egyik urambátyám nyilatkozott nem régiben előttem, azt mondják: nem kell nekem már az a sok ujság, édes öcsém, nem is értem már én azt, a mi azokban van. De éppen azt óhajtanánk elérni, hogy mi is ilyen urambátyám-féleképen ne szólhassunk idővel, hanem haladva a korrallal, méltó utódjai lehessünk azon igen tisztelt férfiaknak, kik vezéreink most, s kiknek csak testét, de szellemét nem vénitette meg az esztendő száma.

Arról is meg vagyok győződve, hogy sokkal számosabban lesznek azok, kik megértik s méltányolják jótakaró, igénytelen fölszólalásomat. Adja isten, hogy az értekezletek általam óhajtott föltámaszásának nagy napja minden egyházmegyében mielőbb elkövetkezzék s az új élet nyilatkozatait e lapok hasábjain gyakran jelezve láthassuk.

Surányi Gyula,
peéri ref. pap.

London racionálista felekezetei.

II.

(Folytatása és vége.)

Conway polgári ruhában lép az emelvényre, felcsavarja a gázt, felnyit egy nagy könyvet, kijelöli egy nagy számmal a himnuszt, melyet énekelni kell. A liturgiába csak 550 himnusz van felvéve, melyek közül 150-et

gyűjtött Fox, a többi Conway szedte össze. Természetes, hogy ima-könyve nincs, mert az imádság tiltva van. Ennek helyébe Conway „elmélkedés“-t tett, mely erkölcsi és vallási buzdításból áll a lélek emelésére, az istenre való hivatkozás nélkül. Az éneket a hívek belélelegyedése nélkül végzi a khorus, a beszéd tárgyát Conwaynek „Sacred Anthology“ című gyűjteményéből meríték, melyben ő 700 lapon kivonatot csinált sok régi és új szent és világi szerzőből; a biblia ép úgy előfordul ott, mint a korán és a vedák, Confucius Szent Pál és Renan mellett foglal helyet. Ezt az anthológiát Angliában 10 felekezet fogadta el; melyek valószínűleg a deizmus határára ért unitáriusok lehetnek. Conway egyik beszéde tárgyát a közegésségügy képezése és bár gyakorlati téren maradt, ki tudá fejteni, hogy a test és lélek egysége összefügg, mint a hogy a protestáns közmondás tartja: „a tisztaság az áhitatosság szomszédja.“ Egyik alapelve, hogy a tudomány művelése anynyi, mint a vallás művelése. Conway sokszor átengedi szónokját idegen szónokoknak is. Újabb időben beszélt ott egy amerikai ezredes: Wentworth Higginson, egy manchesteri unitárius pap, egy indus deista, ki most a ceyloni királyi tanács tagja. Minden csütörtökön a felekezet összehgyül politikai és erkölcsi témák megvitatására; sőt időszakonként társalgási estélyeket, mezei kirándulásokat, a Themzón sétákat is rendez. Tehát a felekezet mint egy társas kör, melynek mulatságait a szertartáskor hirdetik ki és erre a részvét-jegyeket a sekrestyében árulják.

A sz.-paul-roadi kongregáció nem meszsze van a „Free christian church“-tól és éppen a szabad „keresztyének“ által alapított, a kik a pap-választás felett társaikkal összeveszve, ide telepedtek és Conway egészen áttérté őket, úgy hogy a south-place-i kápolna kultusát vették ők is át, és a „szabad keresztyén“ nevezetről is lemondottak. A protestáns egyház tag kerete elég szabad tért nyújt mindenkinek arra, hogy értelmi és erkölcsi, műveltségi fokának megfelelő kultusz-formát válasszon magának; holott a római katolika egyház határozott korlátaiból csak szakítással lehet szabadulni, hogy egyszerre jusson az ember a hitetlenség, vagy a vallási közönyösség szélső határáig.

A sz.-paul-roadi templomban a szertartás olyan, mint Conway másik kápolnájában, kivéve azt, hogy orgona nincs. De azért mindenkinek kezében volt a szertartási könyv és senki sem maradt ülve a himnusz éneklése alatt. A hívők e buzgósága abból magyarázható, hogy a kongregáció egy szabályos, hagyományos egyházból keletkezett, holott a south-place-i inkább csak vallási dilettansokból.

Conway egyik beszédét arról tartá, hogy „mikép kell végrendeletet csinálni“ és a nemzetgazdák bosszúságára, háborút indított a takarékoság ellen, arra tanítván híreit, hasznosan és észszerűen bár, költsenek el mindent még életükben. „Mert gyakran az atya által gyűjtött vagyon fiaira nézve inkább átok, mint áldás és ha gyümölcsöző dolgokra akarja az ember fordítani pénzét, arra kell gondolni, hogy az ember maga legjobb fogantatója saját

akarátának.“ És ez a beszéd tetszett a hallgatóságának, mely a közép osztályból való volt és ez az osztály Angliában rendesen elkölti, a mit szerez, gyermekeinek csak esz-közt nyujt arra, hogy független állást szerezzenek maguknak. Egy másik beszéde vallásosabb Conwaynek. Ezt május 1-én tartá, melyet Angliában meg szoktak ünnepelni. Conway előadá a régi mithost a napról és kifejté, hogy minden vallás szoros összeköttetésben van bizonyos kosmogoniával. Azután bebizonyítá, hogy a mindenség rendszerére vonatkozó eszmék minden változása párhuzamos forradalmat idézett elő az emberiség vallási teoriáiban. „Igy a Nil völgyében alakult csillagászati fogalmaknak megfelelték a nap periodikus ujjaszületésére vonatkozó mithoszok, melyek a pogány-kultusban oly nagy szerepet játszanak. A keresztyénség kifejlődése is követte a pogány kosmogoniának a Ptolemeusz törvényei és a körök teoriája által való helyettesítését; de Kopernikus és Galilei óta elismerék, hogy a föld nem közepe a világnak és hogy ez, kiindulás-pontjához visszatérő körforgásán kívül, egy másik lökés következtében folytonosan az űrben halad. Ez a folytonos haladás teoriája, mely vallásban úgy, mint kosmogoniában fel kell hogy váltsa a fizikai és erkölcsi világ mozdulatlanságára vonatkozó régi fogalmakat. E célra törekszik ő (Conway), midőn az ujkori tudományra alapított vallást, a haladás és jövő vallását tanítja.“

Conway tanaiban abból indul ki, hogy egy ösztön kényszerít minket, hódolni annak a felsőbb elvnek, melyet általában isten fogalma alá helyeznek; de azt hiszi, hogy nem kell ezt definiálni, sem határozott tulajdonokkal ruházni fel azt, mert meglehet, hogy oly formulába zárnók, mely holnap talán már nem lenne összhangban a tudomány újabb vívmányaival. De eltaszítja magától az imádságot is, először azért, mert logikátlan felhívást lát abban a természeti törvények folyásának megváltoztatására; másodsor, mert az istent hiva segítségül, oly szerveket és érzelmeket látsunk tulajdonítani neki, milyenek a mieink. És na elmélkedéseiben gyakran beszél is istenről, nem hív fel arra, hogy imádják, vagy áldják és himnuszaiból leginkább azokat szereti választani, melyekben a személyes és öntudatos isten fogalma elő nem fordul. Voysey is azt mondta ugyan, hogy megszűnnék imádkozni, ha tudná, hogy az isten hallgatna imájára; de azért ő, valamint Perfitt és az unitáriusok ép úgy, mint a szabad keresztyének megtarták az imát a liturgiában; mert egy ösztön-szerű, tehát észszerű sugallat kielégítését látják abban, mint egy benső közösülést az isteni és emberi természet közt. Ezért nem szükséges személyiséget tulajdonítani az isten egyéniségének és emberi szervekkel felruházni azt. Azonban ennek dacára, Conway sokkal inkább akar hatni az érzelmre, mint az értelemre, az emberi szív hurjait igyekszik megpendíteni, szerencsés szónok a képek megválasztásában, bár olykor ködös naturalizmusban vész el, de ebből mystikus, megragadó képeket tud alkotni.

Conway „szabad deistái“ még nem utolsó fokát képezik azon létrának, mely a pozitív vallástól elvezet; van még Londonban egy felekezet, mely rajta is túl van: ez a pozitívizmus, vagy comteizmus, mely az isten-kultusz helyére az emberiség kultusát teszi. Comte Augustt bölcsészeti tanait elfogadta Franciaország, de a vallásiakat és politikaiakat csak Angliában iparkodik valósítani egy felekezet. Ez gyűléseit a british-muzeumtól nem messze, a Chapel-streetben tartja, hol egyik teremben van föllállítva azon 13 nagy ember mellszobra melyeket Comte az ő bi-res kalendáriuma hónapjainak pátronusává tett. A felekezet kicsiny, mert népies propagandát nem csinál, jelenleg 100 tagja van Londonban. Minden vasárnap összejárnak, hogy „igazgatójuk“-nak, Congreve doktornak egy beszédét meghallgassák. Comte apoléroos ceremonijait eddig csak az esketésnél s a gyermekek „bemutatásánál“ alkalmazták, de egyik kitűnő tagjuk: Beesly tanár azt mondja, hogy a kultusz-szervezéssel csak addig várnak, míg számosabban lesznek. Ők elemi iskolát is szerveztek rendszerüknek megfelelően és ép úgy, mint a klerikálisok, kijelentik, hogy az állam illetéktelen nevelési ügyekben.

A „humanitarian society“ a „Claremouthall“-ban tartja gyűléseit, ez is egy új felekezet, mely Pierre Leroux tanait akarja alkalmazni, ki a pogány bölcsészetből és keresztény vallásból vonta le a lelkek-vándorlását a földi emberiség határai között. A humanitáriusok a pantheizmus-hoz közelednek, mert istent így határozzák meg: „egy örökös és láthatatlan lény, melynek lényé áthatja az egész mindenséget az anyag és szellem kettős alakjában.“ E gyűlekezet szónoka „a vakok társadalmi állásáról“ is tud vasárnapi beszédet tartani. A ki az egyesületnek tagja akar lenni, „lelkiismeretesen“ alá kell hogy írja a hitvallást és a humanitárius címét és jogait nyeri ez által. Az ima a „természet istenéhez“ van intézve. Az új testamentum négy első könyvét és a „hegyen tartott beszédet“ más

olvasmányok helyettesítik. Megvan a „házasság humanitárius szertartásának“ formulája. E ritus először két év előtt volt alkalmazva a Kaspary esküvőjénél, a főapostol egy hívőjének leányával. De minthogy az ilyen házasságot a polgári hatóság törvényesnek még el nem ismeri, a házaspár a deista templomba is elment, hol Conway reudbehozta őket a törvénnyel. A humanitáriusok szertartását zene előzi meg és követi, ezen kívül miszsiónáriusokat küldenek a midlandi vasúthoz és a chelseai hidhoz, hogy hirdessék tanait.

Ime, mennyire szétágaznak a londoni felekezetek hitcikkeikre és szertartásaikra nézve. De ezek közös alapja a szabad vizsgálódás és tudományos kutatások érvényesülése vallási téren. A cél az ész és vallás összeütközésének kikerülése és az ember azon kötelességének teljesítése, melyet a „szabad keresztények“ így határoznak meg: „az ember kötelessége nem vallási igazságokkal birni, de azokat lelkiismeretesen keresni.“ Csak így lehet azon nagy feladaton dolgozni, melyet a természettudós Tyndall így határozott meg: „a feladatok legnehezebbike, a vallási érzelmeknek és zserü kielégítése.“ Anglia van e téren legelőbb. Még az anya-egyház sem kerülte ott ki ezen áramlat befolyását. A rituálisták és revivalisták harca a racionálizmus ellen mindig kétségesebb lesz. A dissidensek közt pedig éppen rohamosan hanyatlik a régi dogmák befolyása, maguk a papok hódolnak a racionálizmusnak. A presbyteri templomban délelőtt a presbiteriánus, délután az unitárius pap hirdeti igéit. Ezért mondá egy unitárius pap: „nem szerünk sok proselytát, de fontosabb ennél az, hogy eszméink lassankint meghódítják az ország többi felekezeteit.“ De ennél fontosabb még az, hogy így terjed a türelem és felvilágosodás szelleme, mely nem egy felekezetnek, hanem az egész emberiségnek hasznára válik.

(H—n.)

TÁRCA.

Miféle nevelés ér legtöbbet?

(Folytatás.)

Még nagyobb csodálkozást kelt azon állítás, hogy a zene is rászorul a tudomány segélyére. Pedig, ha a zene nem más, mint az érzelmek természetes nyelvének eszményített alakja: csak úgy lehet jó, ha e természetes nyelv törvényeihez alkalmazkodik. Az érzelmek különféle neveivel s belterjével karöltve jár hangváltozatokból — mint csirákból — fejlődött ki a zene. E hangváltozások nem készakarva, vagy éppen véletlen, hanem a szervezet életművi cselekvényeinek törvénye nyomán állanak elő, s kifejezésmodjuk is ettől függ. Ennek következtében, a rájuk alapított zenei nyelv s dallam is csak úgy lesz hatályos, ha ezen általános elvekkel összhangban marad. E helyen bajos ezen állítást kellőkép

földeríteni. De talán elég lesz, ha példának okáért, rámutatunk azon terméinkben garázdálkodó haszontalan ballada özőnre, melynek szerkezetét a tudomány határozatlan elítéli. Ezek szerzői anynyiban vétkeznek a tudomány ellen, a mennyiben érzelmek költésére nem alkalmas gondolatot kívánnak megzenésíteni; vagy pedig, a hol érzellemmel van párosulva, oly zenei kifejezésbe öltöztetik, a mely semmi rokonságban nincs a kifejezni szándékolt gondolattal. Azért rossz az ily zene, mert nem igaz; s azért nem igaz, mert nincs benne tudomány.

Sőt ezen állítás még a költészetre is ráillik. Mikint a zene, a költészet is a méjj érzést követő kifejezés módból veszi eredetét. A költészetben uralgó hangméret, a benne divatozó számos és heves képmásítás, túlzás, erőszakolt helycsere, mind csak az izgatott beszéd jellemvonásainak túlhajtása. Ennél fogva, csak akkor lehet jó a költészet, ha az

ideg-működés azon törvényeit, melyeknek az izgatott beszéd hódol, figyelmére méltatja. De midőn az izgatott beszéd jellemvonásait tömöríti s csoportosítja: ugyanakkor a részarány törvényét se tévesztheti szem elől, nem szabad, korlátlanul használnia eszközeit; hanem, midőn a tárgyalt eszmék érzelmi tekintetben hidegek, a költői kifejezés-módokat csak elvétve használja fel; ha növekszik az érzelmekek heve, akkor már pazarabban bánhat velük, s csak akkor alkalmazza teljes mérvben, midőn a tárgyalt érzelmek tetőpontra hág. A ki ez elveket teljesen figyelmén kívül hagyja, dagályos író, fűzfa költő válik belőle. A tankölteménynél sincsenek kellőképp méltányolva ez elvek. S azért oly művészietlen igen sok költemény, mert a költők ritkán hódolnak teljesen ezen törvényeknek.

Sőt, akármilyen foglalkozású művész nem csak természetű művet nem bír teremteni az általa visszatükröztetni ohajtott tünemény törvényeinek ismerete nélkül, hanem még azt is kell tudnia: művének különféle sajátságai mikint fognak hatni a szemlélők, vagy hallgatók elméjére, a mi tökéletesen lélektani kérdés. Mily benyomást szül valamely műtermelvény: egészen a szemlélő lelki sajátságától függ; s mivel bizonyos mértékben minden ember lelki sajátsága megegyező, ennek megfelelőleg oly általános elveknek kell előállaniuk, a melyek nyomán létesíthető csak sikerrel akármely művészi termelvény. Ezen általános elveket csak akkor értheti s alkalmazhatja teljesen a művész, ha tudja, mikint folynak ezek az ész törvényeiből. Ez a kérdés: jó-e valamely kép alakcsoportulata? sajátképen egyre megy-e másikkal: mikint hat a szemlélő érzésére és figyelmére? Ezen kérdés: jól van-e valamely dráma szerkesztve, voltaképen csak ezt teszi: úgy van-e benne csoportosítva a cselekmény, hogy a hallgatóság figyelmét kellőképp lebilincselni bírja, de azért nem fárasztja ki se egyik, se másik értelmi fajt. Valamely költemény főrészeinek megállapításánál ép úgy, mint egy egyszerű mondat szavainak összefűzésénél attól függ a hatás kellemetessége: vajjon, sikerült-e az írónak az olvasó elme-tehetségének túlerőltetését kikerülni? Tanpályáján s későbbi életfolyamán ily elveket gyűjt minden művész, a melyek nyomán ez eljárás foganatosítható. Ha ez elveket kútforrásokig nyomozod: okvetetlen lélektani alapra fogsz utóvégre bukkanni. S csak akkor járhat el a művész e lélektani elvek s ezek különféle következményeivel öszhangzólag, ha nem ismeretlenek előtte.

Azt korántsem hisszük, hogy a tudomány maga valakit művészszerű tehetne. Mert bár azon állításunktól nem tágitunk is, hogy ismernie kell mind az alanyi, mind a tárgyi tünetek törvényeit: még ezzel nem kötöttük magunkat ama másik állításra, mikint az ily törvények ismerete kipótolja nála a természeti fogékonyság hiányát. Nem csak a költő, hanem mindenféle művész úgy terem, s nem képzés által alakul. Mi csak azt állítjuk, hogy a rálermettség a rendszerezett tudomány segélyét nem nélkülözheti. A belátás sokat tehet: de nem mindent. Csak midőn a képesség tudomány-nal párosul: akkor vívható ki óriás eredmény.

Mint föntebb mondánk, a szép műveknek nem csak si-

keres létrehozatala, hanem teljes élvezhetése miatt is tudományra van szükségünk. Miért képesebb a férfi, mint a gyermek méltányolni valamely kép szépségeit? Nemde azért, mert a kép által visszatükrözött természeti, vagy életigazságról bővebb tudomása van. Valamely szép költeményben miért talál a művelt ember több gyönyörűséget, mint a paraszt: nemde azért, mert a tények s cselekmények körül bővebb tapasztalatokkal bírván, sok olyast meglát a költeményben, a mit a paraszt észre nem vesz? S ha mikint világos, mielőtt itéletet kockáztathatnánk a képről, előbb ismernünk kell némileg azon tárgyat, a melyről vétetett: tökéletes itéletet csak úgy hozhatunk, ha azon tárgyat, a melynek másolata, tökéletesen ismerjük. Tény, mikint a műremek által kifejezett minden újabb igazság újabb gyönyört okoz azon észben, mely fölfedezni bírta, s e gyönyörben nincs része annak, ki előtt ez igazság rejtve maradt. Mentül több tényt sejtet a művész egy bizonyos menyinségű munkában: annál több észtehetségre hivatkozik, annál több eszmét költ fel, de annál nagyobb gyönyört is okoz. De ha a hallgató, szemlélő, vagy olvasó e gyönyörben osztozni akar: akkor a művész által megpendített tényekkel ismerős legyen; s ha a tényeket ismerni akarja, előbb sok tudományra tegyen szert.

Tovább menve: ama nevezetes tényt se szabad mellőznünk, mikint nem csak a szobrászat, festészet, zene s költészetnek tudomány az alapja, hanem maga a tudomány is költői színezetű. Téved a közvélemény, midőn azt véli, hogy a tudomány és költészet ellentétben vannak egymással. Mint öntudatunk tényei, igaz, hogy az ismeret s érzelmek kizárni törekednek egymást. Sőt az sem szenved kétséget, mikint a gondolkodó képesség rendkívüli munkássága az érzelmekeket megsibbasztja; viszont megfordítva, ha az érzelmek nyert túlsúlyt, a gondolkodó erő munkássága csökken; s ez értelemben a munkásság egy neme sem fér meg a másikkal. De az nem igaz, hogy a tudomány tényei költőietlenek, vagy hogy a tudomány művelése a képzeletnek, s a szép szeretetének szárnyát szegné. Sőt inkább, a tudomány ott is felüti a költészet birodalmát, a hol a tudatlan ürességnél egyebet nem talál. A tudományos bűvárlattal foglalkozók inkább folyton arról győznek meg bennünket, mikint tárgyaik költői oldalát nem hogy lanyhábban, de sokkal élénkebben érzik, mint mások. A ki belepillant Müller Hugó földtanába, vagy Lewes „tengerparti tanulmányai“-ba, azonnal észreveszi, mikint a tudomány éppen nem oltja ki, sőt inkább éleszti a költészetet. A ki Göthe életére gondol: annak be kell látnia, mikint csakugyan lehet valaki egy időben költő és tudós. Képtelen, sőt mondhatni szentségtörő gondolat, azt hinni, hogy az ember annál kevésbé érez tiszteletet a természet iránt, minél bővebben tanulmányozta azt? Hiszed-e, hogy az a csepp víz, mely a műveletlen szemében egy csepp viznél semmi egyéb: vesztett volna valamit értékéből a tudósé előtt csak azért, mert tudja, hogy ennek elemei oly erő által tartatnak össze, mely ha hirtelen felszabadíthatnák, villámot idézne elő? Hiszed-e, hogy a mit az avatlan föl sem véve, pusztá hópehelynek néz, abban sem költ magasb eszme-tár-

sulatot, ki görcsőven keresztül, a hó-kristályok csodálatosan sokféle, szebbnél szebb alakjait szemlélheté? Hiszed-e, hogy a párhuzamos karcolatokkal jelölt, kerekült kőszikla ép oly költői hangulatba ejti a tudatlant, mint azon földtani tudóst, a ki tudja, mikint azon valami jéghegy csúszott le millió évekkel ez előtt? A dolog úgy áll, hogy a ki tudományos búvárattal nem foglalkozott, az őt körülvevő költészet legnagyobb része iránt érzéketlen. A ki fiatal korában növény-s bogárgyűjtésre nem adta magát, felét sem veszi észre az érdekesség ama dicsfényének, melyet túske-bokor magára ölthet. A ki ásatagok után nem fürkészett, alig van valami fogalma azon költői eszme-társulatról, melyet az ily kincsek lelhelyeitől szolgáló helyek támasztanak. A ki görcső s aquarium nélkül tanyázott a tenger partján: korántsem tudja, mi a tengerpart által nyújtott legnagyobb gyönyör. Valóban, szomorú látvány, hogy az emberek mily haszontalanságokkal bibelődnek: holott a legfőnségesebb tünemények iránt közönyösek; arra nem kíváncsiak milyen a világ egyetem alkotmánya, hanem a Stuart Mária cselszövényei fölött támasztott mihaszna vitába örömmel elegyednek; holmi rosz görög dalt tudományos bírálatra méltatnak: ellenben a föld kérgére isten újjával irt nagyszerű hősköltevényre alig hederitnek!

Ezek nyomán kétségtelen, hogy az emberi munkásság ezen még hátra volt részéhez előkészülésül szintén a tudományos foglalkozás legalkalmasabb. A szépművészet általában, mikint látjuk, szintén tudományos elveken alapul, csak az arathat általok teljes sikert, ki ez elvekkel ismerős. A műdarabok élvezése s megbirálhatása végett is szükségünk van a fentiek szerint a dolgok alkatelemeinek ismeretére, vagy más szóval, tudományra. Sőt az se tagadható, mikint nemcsak szolgálóul alkalmas a tudomány a művészet s költészet minden faja mellé, hanem ha jól felveszszük a dolgot, maga a tudomány is költői.

Eddigelő csak arról volt szó, mily befolyással bír e, vagy ama tudományfaj magunkviselésének irányzására. Hátra van még a tudomány viszonylagos becsét azon szempontból is megállapítanunk: hát, ész-gyakorlatul, melyik előnyösebb a másiknál? Tárgyunk ezen részét aránylag rövidre vonva kell megbeszelnünk, de szerencsénkre, nincs is miért szóljunk hosszsan róla. Mert, midőn kiderítettük egyik célra, melyik alkalmasabb, kéz alatt a másakra alkalmatosrúl is tudomást szereztünk. Kétséget nem szenved, hogy a mely ténylek tudása magunkviselésének irányzására legalkalmasbnak bizonyult: északépességeink erősítésére is legalkalmasbnak gyakorlatul szolgálhat az. Tökéletesen ellenkeznek a természet dicső gazdálkodási módjával, ha tudomány gyűjtésére egészen más nemű tananyagot rendelt volna, mint a mely az ész fejlesztésére szükséges. Mindenütt azt látjuk az egész természetben, mikint éppen azon foglalkozás véghezvitele által erősödnek a képességek, e melyeknek véghezvitelére hivatvák, s nem valami mesterkelt gyakorlat által, a mi éppen a végből lett volna kitalálva, hogy az illető foglalkozásra alkalmasokká tétessünk. A veres bőrű indus az állatok tettelegesen nyomozása folytán tesz őt ügyes vadászszá képesítő gyorsaságra s mozgékonyaságra szert, s különféle foglalkozá-

sai által testi erőit tökéletesb egyensúlyban fejleszti ki, mintha torna-csarnokba járt volna. Azon ügyesség, melyet ellensége, vagy zsákmánya kinyomozásában tanusít, oly finom észlelő képességet föltételez, a mit mesterséges képzés folytán nem, hanem csak hosszszas gyakorlat útján szereshetni meg. S más esetben is így van a dolog. A Bushmantól kezdve, kinek szeme, mivel folyton meszsze levő préda, vagy ellenség után kémlel, utoljára távcsővel vetekedhetik, föl azon számolíg, ki minden napos gyakorlata következtében egyszerre több oszlop számot bir összszeadni: "azt tapasztaljuk, mikint képességeink éppen azon kötelmek teljesítése folytán jutnak fejlődésük tetőpontjára, a melyeket élethivatásunknál fogva teljesíteni, kötelességünk. Sőt ugy szólván, előre bizonyosak lehetünk benne, hogy a nevelés egész folyamán keresztül ezen törvény fog uralkodni. A cselekvés irányzására legalkalmasbnak nevelés egyúttal az észfejlesztést is leginkább előmozditja. Ime a bizonyíték:

A közönséges tanpályának oly kiváló jellemvonását képező nyelvtanulattási szenvedélynek azt hozzák föl mentségül, hogy ez által erősöbül az emlékezet. Mintha bizony, az emlékezet csak a szavak tanulása által erősödnék. Holott, éppen ellenkezőleg, a tudomány az emlékezet gyakorlására sokkal több alkalommal szolgál. Mind arra, a mi a naprendszerre vonatkozik, emlékezni, nem könnyű feladat: hát még arra, a mit fel a tejútig tudunk a csillagokról. Az összszetett anyagok száma, melyekhez a vegytan naponkint újabbakat fedez fel, már is oly sok, hogy csak tanárok birnak tán mind elszámálni; s ha csak valaki a vegytant nem választja élethivatásául, alig birna emlékezni ezen vegyületek közt uralgó parány-összszetétel s rokonságra. Évek hosszu során keresztül buvárokodhatik szorgalmasan a földtanban jártasságot szerezeni kívánó, mire uralkodni bir ama roppant tünemény-csoport fölött, melyet a föld kérge nyújt; hátha még ehhez soroljuk azon óriás tünemény menyyniséget, melyet a benne foglalt ősvilági lények ásatagja képez. A természettan mindegyik jelentékenyebb fejezete — hang, meleg, világosság, villamosság — oly sok tüneményt ölel fel, hogy ugyancsak megzavarná fejét, a ki mind meg akarná tanulni. S ha az élektanra térünk által, ott még inkább meg kell erőltetnünk emlékezetünket. Maga az ember-bonctan oly sok aprólékos részlethől áll, hogy a kezdő orvos-növendéknek ötször-hatszor át kell tanulmányoznia, mire megmarad emlékezetében. A fűvészek valami 320,000 növényfajt különböztetnek meg; az állattannal foglalkozóknak pedig körül-belől 2.000,000 féle állatokkal kell megismerkedniök. A tények halmaza már annyira meggyült a tudósok előtt, hogy csak fokozott munkafelosztás által bánhatnak el vele. Mindegyik tudós megelégszik azzal, ha saját szakának részletes ismeretéhez a vele rokonok általános tudását kapcsolhatja; egyebekről beéri, ha csak holmi kezdetleges fogalommal bír is. Bizonyára, ha még oly csekély terjedelemben műveljük is a tudományt: emlékezetünk gyakorlására elég alkalmat nyújt. Minek szaporításuk a szót, emlékező képességünk gyakorlására ez is csak oly alkalmas, mint a nyelvészet.

(Folyt. kövekezik.)

A ki a csodát látta.

„Délfrancia útívázlatok.“ Irta Maszlaghy Xav. Ferenc. Kiadja a Szent István-társulat. Ara 1 forint.)

(Folytatása és vége.)

Azóta Lourdes hire meg volt alapítva. A kis Bernadette apáca lett s most távol van Lourdestől. Nővére ott ment férjhez egy molnárhoz, árul kereszteteket és olvasókat, és sokan fölkeresik, kiknek megmutatja a Bernadettétől kapott leveleket. A harmadik leány is, ki az első jelenésen jelen volt, szent képeket, kereszteteket s olvasókat árul, s bódéján nagy betűkkel ki van írva, hogy ő jelen volt az első „apparition-on.“ A kis Lourdes pedig ma előkelő város. Szállodái roppantul megszapordtak; van pompás bazilikája, sok klastroma, s mikor Maszlaghy ur — a mult évi augusztus hónapban — ott járt, akkor is négy nagyszerű kolostort építettek. Ugyanekkor Maszlaghy ur is egy csoda tanuja volt. Utközben találkozott egy beteg előkelő leánynyal, de Fontenay kisaszszonynyal, ki anyjával és fivérével utazott Lourdesbe. A kisaszszony leesett volt a lórúl, s éveken át béna volt. Mozdulni sem tudott, minden gyógykísérlet hasztalan. Ekkor jött Lourdesbe. Ivott a forrásból, imádkozott, misétt mondatott, s ime, 1874. nagy-boldogaszszony napján csoda történt, a kisaszszony járnai tudott. Maszlaghy ur ezt így írja le:

Csoda történt!

Csoda, nem titokban, beavatottak, kiválasztottak előtt; három-négyszáz embernek jelenlétében, világos nappal, isten szabad ege alatt.

„Un miracle! un miracle! hangzék a riadó kiáltás, mint futó tűz terjedve el.

Oda rohantam a barlanghoz, s megkövülten állottam meg küszöbénél.

Abban a pillanatban kelt ki kocsijából Jeanne de Fontenay kisaszszony, az a szegény szenvedő leány, kit láttam naponkint, mint megtört, hervadó virágszálat, a kinok tengerében küzdve az életért, kit láttam napokon át öszszeesve, mozdulatlanul, mint egy hullát, kinek szép, szelid arcáról annyiszor leolvasám hosszu s kinos gyötrelmeit, kinek valaha gyógyulásáru reményét veszté a tudomány, az anyai s rokon szeretet és csak a hit őrzé meg azt.

A leányka kilépett kocsijából kissé ingatag léptekkel. Anyja s fivére, kiknek arcain a rémület, majd a fájdalomba átesapott leirhatlan öröm kifejezése ült, reszketve nyujtják ki karjaikat feléje. Szeliden eltolá őket magától, kilépett a földre. Ah, a földre! melyet lábai éveken át nem érinthetnek. Az után néhány lépést tön előre s szemeit a szent szűz szobrára függesztve, lassankint térdre ereszkedék.

Egyszerre oly néma csend lón, hogy a szivek verését lehet hallani. Itt-ott elfojtott zokogás volt hallható. Mindnyáján letérdeltünk.

Ekkor előlépett Mussy abbé, ki a barlangban volt s erőszakos zokogástól fuldokló, velőt rázó hangokon így szólott:

— Jámor zarándokok! Istennek tetszett e napot, melyen sz. leányát az égbe fogadá, e földön is öröm-teljesé

tenni. Isten megdicsőíté az ő leányát csodatevő hatalmával. Adjatok hálát a mindenhatónak, hogy az ő csodás erejének tanuivá engedett lenni! Ne feledjétek el e napot soha! Ime, az ur még szereti Franciaországot s e megalázott hazának van még édes anyja a menyinyben. Imádkoztatok velem.

Azután letérdelt ő is s elmondá a lorettói letenyét. Minden arc, minden szem a szent szűz alakjára (természetesen a barlangban levő Mária szoborra) volt függesztve, ki ott ált fejünk fölött a kis barlang-fülkében menyinyei glóriától övezve. Szelid szemeből oly végetlen szeretet, jóság sugárzék alá. Az a hideg, fehér márványkő mintegy megelevenedni látszék. Mintha az örök dicsőség fénye ömlött volna el rajta. Imára öszszekulcsolt kezei, éghez emelt isteni tekintete e pillanatban minden szivet az éghez emelt magával.

Midőn az imának vége volt, a jelenlevő miszsiónárius papok megkezdek a magnificatot énekelni.

Soha sem hallottam oly szép, oly szivemelő dalt. Ezen ének az, melyet a barlang előtt minden csodás esemény alkalmával előadnak. Az alatt oda fen megszólalt a harang, ünnepélyes lassu kongásban hirdette hegynek, völgynek, hogy isten anyja új gyöngyöt fűze koronájába.

A barlang rácsos ajtaja megnyilt, s azon kilépett a meggyógyult leányka, követve anyja, fivére, Mussy abbé és sok másoktúl.

Alig lépett ki, rohant hozzá a nép. Csókolták ruháját, arcát, haját, kezeit. Boldog volt, a ki érinthette. Egy ősz ember ült kerekesszellyesékben. Nem mozdulhatott. Esongve nyujtá ki feléje kezeit.

— Kisaszszony! mondá zokogva, oh jöjjön hozzám; engedje kezét érintenem. Oh, mily boldog kegyed.

És a szelid leányka, kinek arcán az új élet gyöngéd piros rózsái jelentkeztek, egyik kézből a másikba adva, az őszhez sietett, odahajolt hozzá, s megcsúkolá fehér fürteit. Ünnepélyes menet volt az, midőn isten malasztjának csodás részese gyalog, kísérve roppant néptömegettől, hazafelé indult.

Eddig Maszlaghy ur elbeszélése. Még csak azt kell hozzá tennünk, hogy mint a könyv elmondja, több angol abbé főleg Maszlaghy ur imájának tulajdonította a csodát. Maszlaghy ur pedig a lourdesi vízből tizenkét palackot hozott magával Magyarországra.

„Bukurestből.“

Tiszt. szerkesztő ur!

Mint a bukuresti ev. ref. egyház által meghívott és a t. igazgató-tanács által idejglenesen kibocsátott lelkésze a Romániában levő bukuresti egyháznak, bátorkodom az Erd. prot. közlöny hasábjain gyenge tehetségemhez képest ez egyház életében felmerült, avagy merülendő kisebb-nagyobb jelentőséggel bíró mozzanatokról értesíteni e lap érdekes olvasóit, ha ugyan a tiszt. szerkesztő ur engedelmeivel hely adatik nekem?*)

*) Köszönettel fogjuk venni, és nagy érdeklődéssel várjuk.

Legelőbb is az örömet és ama reményt kell tolmácsolnom, mit a csatlakozási eszme létrejötte idézett elő. Az egyes tagok, az egész egyház értelmesebbjei a legnagyobb szeretettel karolták fel és csüngnek rajta. Reményök szilárd, hogy ez által az egyház életében anynyiszor kiáradt folyó csendes medrébe tér vissza s véget vet valahára a pártaskodás, egyenetlenség romboló árszainak.

Mit „Egy hegedésnek indult seb“ írója cikke végén mond — eddigelé, a jelenben — tényleg is áll. Mert ezen idegen földön lakozó leány szeretettel, édes vonzódással ragaszkodik a távolban lévő s róla meg nem feledkezett szerető édes anyához. Adja isten, ugy legyen mindig!

A bukuresti egyháznak nagy ünnepélye volt e hó 24-én. Ugyanis, az ujonnan épített iskola, tanító- és pap-lakot szentelte fel. Ugyanezen nap tartotta, az ur segedelmével idejött, isten országának gyarló szolgálója székfoglaló beszédét és ajánlta be magát ünnepélyesen a hiveknek.

A szentelési ünnepély 11 órakor vette kezdetét az iskola egyik termében, melynek padjai a templomból kijövő hallgatók által zsufolásig telve voltak.

Rövid alkalmi beszéd, könyörgés és éneklés után véget ért ünnepélyt az előljáróság által rendezett és díszesen kiállított ebéd követte.

Egy szebb, egy boldogabb jövőtől áthatott érzélem a legnagyobb kedvet idézte elő. Megkezdődtek a pohárköszöntések, melyeknek elseje szeretett és méjjen tisztelt f. t. püspökünket, mint ezen egyház közvetlen felügyelőjét, illetve. Volt üritve Romania, Magyarország földje és uralkodóért, egyes személyekért. Ezek közül kiemelendőnek tartom azt, mely n. t. Szász Gerő urra volt emelve, mint a bukuresti egyház tiszteletbeli főgondnokára.

Pohárköszöntő azon forró ohajának adott kifejezést: vajha, n. t. esperes ur, ígérete szerint, a nyáron meglátogatna minket! Hozza is el isten!*)

Még csak az ujonnan épült lakás berendezéséről akark ez alkalommal megemlékezni.

Az épület áll alól két nagy szobából, melyek az iskola termeket teszik festett padokkal, jól berendezve. E mellett van a kántor-tanítónak két szobája és konyhája, alattok pince.

Az emeleten van a papnak egy nagyobb és két kisebb szobája, helyes beosztással, szomszédságban a konyha. A mellett a másik tanítónak két szoba és konyha. Ez egész épület az egyház mellett van s elsejét teszi templomunkról elnevezett „Strada Calvina“ épületeinek,

Az épület díszes kiállítása az előljáróság buzgalmának köszönhető. A köszönet és az utókortól kiérdemelt hála méltán megilleti őket.

Az iskola „alsó“ és „felső“ néven van megkülönböztetve, a tanulók száma az előbbiben 25, az utóbbiban 22. Nem sok biz' ez oly számos ref. hallgatóhoz mérve, mint a menynyi Bukurestben van. Hanem, isten akaratával segítünk e hiányon is. Tantárgyak a nálunk Erdélyben taníttatni szokott elemi tantárgyakon kívül a német és román nyelv. A tanítást jelenleg a lelkész, kántor-tanító s még egy ta-

nító viszik. Az iskolának külön pénztára van, ebből kapja fizetését a két tanító.

Ezek után maradok tisztelt szerkesztő ur

alázatos szolgálója
Gyárfás Albert,
bukuresti ev. ref. id. lelkész.

KÜLÖNFÉLÉK.

= (Meghívó.) Az udvarhelyszéki reformált egyház-megyei tanító-egylet tagjait folyó évi novb. 13-án Székely-Udvarhelyen a szokott helyen tartandó közgyűlésre tisztelettel meghívjuk. Főbb tárgyak: 1) Az egyházmegyeileg megállapított, s minden tanítónak egy-egy nyomtatott példányban kézbesítendő ez évi tanterv életbe léptetése. 2) A méter-mérték folytatólagos ismertetése. 3) Ujabb tankönyvek és taneszközök bemutatása. 4) Egyleti számadások megvizsgálása. 5) Uj tisztviselők választása a következő három évre. Székely-Udvarhelyt, jukt. 27-én, 1875. Szakács Mózes, m. k. egyleti elnök, Szentgyörgyi Mózes, m. k. egyleti jegyző.

= (Halalozás.) Májai Lőrinci János, n.-erneyi ev. ref. pap és marosi egyházmegyénk nyugalmazott közügyigazgatója meghalt 1875, szept. 19-én. Született 1805, szept. 6-án Felfaluban, pappá lett 1833-ban, s azon időtől fogva folytonosan N.-Ernyében munkálkodott azon a pályán, melyre a gondviselés elhívta, s melynek lélekismoretes szolgálatja által tisztességet szerzett! A hű nő, született Tolvaj Rózália és tizenegy élő gyermek hullatja sírjára a vesztes miatti fájdalom könyzeit, mi pedig a kegyeletes megemlékezésnek virágait ejtjük annak poraira, ki hív volt mind haláláig. Béke a megnyugodott porokon!

= A francia egyetemek statisztikája szemben a németekével. Leroy-Beaulieu szerint a mult évben volt Párisban 226 tanszék, 7 theológiáé, 24 a jogtudományé, 33 az orvos-tudományé, 18 a természet-tudományoké, 13 a filológiáé, 9 a gyógyszerészeté, 36 a Collège France-on, 17 a természet-tud. muzeumban, 14 az élő keleti nyelvek főiskolájában, 17 az Écoles des hautes étudeson, 7 az École des chartes-on, 26 a felsőbb tanítók képeződéjében, 1 az archeológia számára a nemzeti könyvtárnál, 1 ugyan olyan a szépművészetek főiskoláján, ugyanott 1—1 az aesthetika, műtörténet és hisztoria számára. Ezek közé nincsenek számítva a műépítés, bányászat, művészet és ipar számára állított főiskolák, mint a melyek nincsenek a közoktatásügyi miniszterium alá rendelve. E 226 tanszéket mintegy 200 tanár tölti be. Bécsben 227 profeszszor és docens, Berlinben 187, Lipcsében 140 van. A párisi főiskolák gyűjteményeiről, laboratoriumairól, sat. kevés jót olvashatni. A provinciában még hatványozva vannak a párisi hiányok. Bordeaux-t kivéve, a vidéken csak többé-kevésbé tökéletlen akadémiák vannak. Nancy-nak 47 tanszéke van, Bordeaux-nak 41, Montpellier-nak 38, Toulouse-nak 36, Aix és Marseille-nek együtt 35, Lille és Douai-nek együtt 32, Lyon-nak és Rennes-nek 29, Clermontnak 20, Besançon-nak, Nantes-nek, Angers-nek egyenkint 19, Tours-nak 10, Alger, Arras, Amiens, Limoges-nek egyenkint 8, Chambéry és Montauban-nak egyenkint 7, összesen tehát 26 helynek 554. Ezen „egyetemi városok“ közül 7-nek csak egy fakultása van, s csak négynek, u. m. Nancy, Bordeaux, Montpellier és Toulouse-nak vannak oly intézményei, melyek a legkisebb német egyetemekhez foghatóak. Ellenben a német birodalomnak 20 universitása van. Ezek mindegyikében, kettőt kivéve, több tanár van, mint a francia prov. egyetemek legnagyobbikán, s összesen 1500 docens. Ha a fővárosokat is számítjuk, Franciaországnak mintegy 780, Németországnak 700 egyetemi tanára van.

*) Van reményem, hogy e régi vágyamat a jövő évben teljesíthetem: addig szíves köszöntésemet küldöm. Szerk.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

254

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, NOVEMBER 11, 1875.

244—45. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

„Theol. facultásunk.“

Olvasóink emlékezni fognak, hogy f. évi egyházkerületi közgyűlésünk a theol. fakultás ügyében a főtiszt. püspök ur elnöklete alatt egy 15 tagu bizottságot küldött ki. Elnöki felhívás nyomán e tárgyban Szász Domokos barátunk a következő javaslatot terjesztette elő a bizottságban, melyre t. olvasóink figyelmét ezennel fölhevítjük:

Főtiszteletű elnök ur!

Mélyen tisztelt bizottság!

A főtiszteletű püspök ur — mint bizottsági elnök — 1875. 1007. sz. a. azon megtisztelő felhívást intézte alólirotthoz, hogy e mélyen tisztelt bizottság tárgyalásait elősegítendő, tekintettel a f. é. egyházkerületi közgyűlés jegyzőkönyvi 42-ik száma alatt elfogadott azon indítványra, mely szerint „egyházkerületünkben egy akadémiai színvonalon álló, teljes központi, a közszellemnek és a theol. tudományok jelen fejlettségének magaslatán álló theol. seminarium mikor? hol? minő elvek szerint? mily alapokból volna felállítható?“ körvonalozzam egy ily tanintézet tervezetét.

Mielőtt e megtisztelő felhívásnak örömmel engednék, legyen szabad kifejezést adnom azon őszinte óhajomásnak, vajha, sikerülne nekem e nagy fontosságú kérdés megoldásának oly utját jelölni ki, melyen haladva, ne támadjanak e miatt anyaszentegyházunkban, a nagy apostól szavai szerint (II. Kor. XII. 20.) „versengések, irigységek, haragok, vetélkedések, fondorlatok, felfuvalkodások és pártoskodások,“ hanem legyen az erdélyrészi ref. magyar Sionban „egy értelem és egy akarat.“

Azt a célt, mely a fentebb idézett határozat meghozatalánál egyházkerületünk törvényhozó testülete előtt lebegett, e határozat premiszszája így körvonalozza: „Egyházkerületi közgyűlésünk elismeri el-

sőrendü fontosságát annak, hogy egyházkerületünkben mielőbb egy akadémiai színvonalon álló, teljes, központi theol. seminarium állíttassék föl.“

Magas rendű szempontok és érdekek igazolják, sőt követelik azt, hogy e cél felé törekedjünk, nem dőbvenve vissza az akadályoktól, melyekbe netalán e törekvésünkben ütközünk. E szempontok és érdekek közül bátor leszek egy néhányat jelezni.

Nincs egyetlen egy miveltebb nemzet, mely saját hazája határain belül, a szakképzés minden ágában, fiai számára, utat ne nyitna. A német, angol, francia, amerikai, sőt a csekélyebb erejű olasz, holland, dán, svéd, sat. nemzeteknek tudománykedvelő ifjai nem azért látogatnak el egyik vagy másik országba, mintha saját hazájukban a legmagasabb rendű szakképzést — bármely irányban — megszerezniök alkalmuk ne volna, hanem mert egyik vagy másik nagy hírű tudós ajkairól akarják hallani a tudomány ígéit, vagy mert a különböző nemzetek szokásainak, erkölcsöknek, tudományos irányzatainak egybehasonlítása és tanulmányozása által, általában véve, szellemi látkörüket szélesbiteni óhajtják.

És hogyan állunk e tekintetben mi? Van két magyar tudomány-egyetemünk és politechnikumunk, melyek, — ha minden tekintetben nem is állhatják ki a versenyt a külföld hasonló intézeteinek egy némelyikével, de tekintve azon ellenséges áramlatokat, melyekkel a magyar nemzeti tudományosság fejlődésének századokon át küzdeni kellett, tekintve azon anyagi terheket, melyeknek sújja alatt a magyar állam most is nyög s hozzáadva ezekhez azt a szomorú igazságot, hogy a magyar nemzetben, általában véve, a magasabb rendű tudományosság érzéke, talán a mostoha viszonyok, talán természetében rejlő fogyatkozások miatt, nincs kellőleg kifejlődve s kultiválva — : mindenesetre tiszteletreméltó állást foglaltunk el s küldetésünknek kielégítő mértékben megfelelnék, a menyinyiben a jogi, orvosi, technikai, sat.

pályákon szükséges fensőbb rendű ismeretek elsajátítására utat nyitnak. Azon ifjainkra nézve tehát, kik ezen pályákra készülnek, nem forog fön azon kényszerítés, hogy szakmájukban a magasabb rendű ismeretek elsajátítása végett kizárólag a külföldre volnának utalva s ha még is ellátogatnak oda, teszik ezt azon föntebb jelzett indokokból, melyek p. o. a svéd vagy dán ifjut Németország felsőbb tanintézeteinek fölkeresésére ösztönzik. Ily előnyösnek mondható helyzetben vannak a lelkészi, vagy egyházi tudományos pályára készülő rom. kath. magyar ifjak is, miután az állam, a pesti egyetemen, saját költségén tart fenn egy rom. kath. theol. fakultást s tehát a kath. egyházi tanokat az egyetemi tudományosság magaslatára emelte föl.

Nem így a lelkészi, vagy egyházi tudományos pályára készülő magyar prot. ifjuság, úgy, hogy midőn erre gondolunk, önkintelenül is a proféta szavai jutnak eszünkbe: „ki könyörül te rajtad, ki vigasztal meg téged; ki mozdul ki csak helyéből is, a ki tudakozódnék a te állapotod felől?” Készen kell lennie egyfelől arra, hogy roppant nagy többségének mindennapi kenyeré lesz a szűkölködés, melyet a nyomortól igen gyakran nagyon keskeny határlinea választ el; másfelől arra, hogy hazája határain belül, ha él is benne a magasra törekvés nemes vágya, szakmájában a fensőbb rendű kiképeztetésére alkalmat sehol sem talál. Fennálló magyar prot. seminari-umaink közül még a legjobbak sem állítják s nem is állíthatják magokról, hogy e hiányt pótolnák.

Egyházkerületünknek e hézag betöltéséről gondoskodni erkölcsi kötelessége s hozzá teszem, hogy nemcsak a lelkészi, hanem — mint alább bővebben fölfejttem — a tanári pályára készülő ifjaink képzésében is forog fön egy oly hiány, melyet prot. főtanodáink jövendője érdekében figyelmen kívül nem hagyhatunk.

Teljességgel nem kicsinylem én azon szellemi kincseknek magas értékét, melyeket a magyar protestans egyház a külföldi, s főleg a németországi s hollandi protestantizmussal — századokon át föntartott érintkezései útján — nyert s valóban nagyon tévesnek és károsnak tartanám azt a törekvést, mely e szellemi egybeköttetés megszakitására irányulna. De másfelől eljöttnek látom az időt, fennen hangoztatni azt, a mit Apácai Cs. J. már ezelőtt 220 esztendővel átlátott s nyíltan kimondott e szavaiban: „a külföldi egyetemek gyámsága alatt élni, a nemzeti becsület el-

len van, a mellett költséges dolog és keveseknek használhat.“ E gyámság alatti tengődésnek következménye lett az, hogy a magyar protestantizmus — tudományban, irodalomban, szószeren — önálló kifejlődésre jutni, magyar nemzeti szellemben virágzásra emelkedni, nem képes. Főleg az újabb időkben. Erre vonatkozólag írja, néhány tán túletét vonást leszámítva, sok igazsággal egyik hazai prot. tudósunk: „Közlebbi évtizedekben, erkölceink, társadalmi szokásaink erősen kezdtek a külföldiekével azonosulni. Mőhon rohantunk a külföld után, mely tőlünk jobban, rosiban sokat különbözik. S most nem a nemzet legfelsőbb osztálya, hanem a nép maga indult az elkorcsosulásnak. Mert a forradalmat, a társadalmi kapcsolatok eme felbomlását, követett absolutismus alatt, csak egyben volt szabadságára hagyva: az erkölce-
lenségben. A mely társadalmi tekintélyeket ez idők megdöntöttek, még újra föl nem állhattak s egy némelyik, és pedig a kegyeletet leginkább érdeklő, tán nem is áll fel újra soha. A vallás, a családi élet tisztasága, a társadalmi tekintélyvel bíró osztályok alig bírják valaha előbbi komoly jelentésüket visszanyerni; meggyöngült vallásos hitünk, erkölcsi érzésünk.*) Tény az, hogy a leghatalmasabb nemzetek — a francia, angol, német — egyiránt óvakodnak az idegen befolyás túlsulyra emelkedésétől s hogy ne kellene hát óvakodni, nekünk — gyöngéknék — annak elhatalmazásától, egyházi téren a külföldiesség és nemzetietlenség útjára térésről, nekünk, kiknek institúcióinkba, nyelvünkbe, észjárásunkba már is anynyi idegen elem szivárgott?

Mély meggyőződésém szerint, ennek ellensúlyozására, a magyar prot. egyházi tudományosság és szabad szellem ápolása és terjesztése, nemzedékről-nemzedékre e szellemtől áthatott tudomány-kedvelők és lelkészek kibocsátása által megmérhetlen szolgáltatokat tehet egy oly fakultás, melynek felállítását egyházkerületi közgyűlésünk fentebbi határozatában célul tűzte ki.

És merem állítani, hogy egész hazánkban épen az erdélyrészi magyar prot. egyháznak van legtöbb tradicionális joga ahoz s a jelenben legnagyobb szükségére arra, hogy kebelében egy ily fakultás létrejöjjen. Az a régi dal, az erdélyi magyar protestantizmus régi dicsőségéről még most is mindnyájunknak lelkébe csendül, mert ez a föld volt az egész

*) Prot. főiskolánk és a tanszabadság. Irta Imre Sándor. 1868

hazai protestantizmus bölcsője és századokon át a prot. szabadság és világosság klaszszikus földje. Egy nagy és nemes mult mindig jogot ad a jövődühöz. Talán ez igazságban találhatjuk föl egyik kulcsát annak a mozgalomnak is, mely a mult században, nem csak egy prot. theol. fakultásnak, hanem egy egész prot. egyetemnek Erdélyben föllállítása érdekében támadott vala, s melynek eszméjét b. e. püspökünk Csernátóny W. Péter, adataink szerint, örömmel idvezelte s azon vezérelveket, melyek ennek szervezésénél szem előtt tartandók lennének, ki is dolgozta.*) Ismeretesek ugyan előttünk azon titkos rugók, melyek e tárgyban a bécsi kormányt mozgatták**) de ezeknek dacára azon történeti tény, hogy ez egyetem székhelyétől Erdély vala kijelölve, tanusítja, hogy még ellenfeleink is elismerték e tekintetben szűkebb értelemben vett hazánk elsőbbségi jogát. Tudjuk, hogy a legújabb időben is, b. Eötvös Józsefnek, e nagy és nemes szellemnek célja volt, az állam költségén, a kolozsvári egyetemen prot. theol. fakultást is állítani föl, de fájdalom, halandó testével együtt e hazafias törekvése is kora sirba szállott.

Pedig, t. bizottság! nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy őseinkről egy szent kötelesség teljesítése, örökségül szállott át ránk. Ők lerakták a magyar nemzeti prot. tudományosság alapköveit; nekünk azokat tovább kell építeni s munkánkat betözni azáltal, hogy a prot. tudományosságot emeljük föl egyetemi színvonalra, hogy elfoglalja az őt méltán megillető helyet azon szellemi küzdőterén, melynek sorompói körülöttünk mindenfelé megnyíltak s melyen a prot. világosság és szabadság hagyományos ellenségei nagyobb erőfeszítéssel munkálnak, mint valaha, kiragadva kezünkbe a sokáig magasra tartott vezéri pálcát, míg a mi lábaink alól folyton fogy a föld s hullunk szét, mint a megoldott kéve. Pedig nem szabad felednünk, hogy kiváló mértékben épen Erdélyben a mi hátramaradásunk szükségképen a magyar nemzetiség hanyatlását vonja maga után. Épen ránk, erdélyiekre, illenek egy jelesünknek e szavai: „Nemzetiség, hazafiság; nekünk nagyon rokon szók ezzel: protestans egyház. A protestantizmus volt e nemzet szellemi életének mozgatója századokon át s hiszem, az lesz ezután is. Ki e haza és nemzet javát szívén

*) Lásd „Erd. Prot. Közlöny“ 1872. 12-ik sz. dr. Kolozsvári Sándor közleményét.

**) Lásd „Erd. Prot. Közlöny“ 1872. 14-ik sz. Szilágyi Ferenc közleményét.

hordja, az szeretni, vagy ha nem protestans is, méltányolni fogja a protestantismust.“ *)

Nem akarván azonban a t. bizottság becses türelmét fárasztani, áttérek azon konkrét kérdésekre, melyekre egyházkerületi közgyűlésünk bizottságunktól választ kér.

E kérdések a következők: egy teljes, központi, a közszellemnek, a theol. tudományok jelen fejlettségének színvonalán álló prot. theol. fakultás mikor, hól, minő elvek szerint, mily alapokból volna föllállítható? A közgyűlés által megállapított eme kérdéseket szem előtt tartva, bátor leszek e tárgyban igénytelen véleményemet fölfejtani.

Első kérdés: mikor?

E kérdéssel merőben felesleges volna sokáig foglalkozni. A válasz rá nagyon rövid s igen könnyű: nem holnap, hanem ma! Vesztetni való időnk teljességgel nincs. Egyetlen egy elröppenő pillanat se tér többé vissza s mentől tovább késünk, az ellenséges áramlatok hullámai annál nagyobb erővel fognak zugni körülöttünk s a kezdeményezés és életteljes alkotás annál nehezebb lesz. Ha az erdélyi protestantizmus nem ad magáról multjához méltó, jövődójét biztosító, hanyatló intenzív erejét s tekintélyét gyarapító életjelt: a várni nem tudó idő napirendre tér fölötte. Nem holnap, hanem ma! ez legyen jelszavunk.

Második kérdés: hól?

Nem szándékozván polemikát kezdeni, az egybe-hasonlításokat a lehetőségig kerülöm; de aynyi tény, hogy minden egyesület, legyen az politikai, társadalmi vagy egyházi, hasonlít egy élő organizmushoz, melynek egyes alkatrészei csak azon esetben felelhetnek meg teémészetszerű hivatásuknak, ha van élet-erős központjuk, melyből árad szét az élet és erő. A Menenius Agrippa meséjében mély és örök igazság rejlik.

Nem az esetlegesség eredménye az, hogy p. o. Erdélyben a lutheránus egyháznak Nagy-Szeben, az unitáriusnak és reformatusnak püspöki, törvényhozási, közigazgatási székhelye Kolozsvár, hanem szükségképeni következménye ez azon történelmi fejlődésnek, a fokozatos alakulásnak ama folyamatának, mely amazt az erdélyi szászország, emezt az erdélyi magyarország metropolisává emelte.

*) L. Imre Sándor: Prot. főiskolánk és tanszabadság 1868. 83-ik lap.

Állami törvényhozásunk is e történelmi fejlődésre s az annak nyomán létre jött tényleges viszonyokra volt tekintettel, midőn egész hazánkban Budapest után Kolozsvárt választotta székhelyéül a második magyar tudomány-egyetemnek, hogy az épen innen hintse szét az erdélyi részekben a tudomány világosságának sugarait.

A t. bizottságnak, midőn a hol? kérdésére választ keres, e tekinteteket figyelmen kívül hagyni, nem lehet, nem szabad. Mert habár a protestantizmus, alapelveinél fogva, bizonyos mértékig a decentralisacio álláspontját foglalja el, melyből kifolyólag kiváló sujjt fektet arra, hogy organizmusának legkisebb s legtávolabbi része is egészséges és életteljes legyen; másfelől nagyon téves egyházpolitika volna mellőzni s elhanyagolni a központot, annak magas rendű érdekeit alárendelni az egyes részek helyi érdekeinek s a decentralisaciót oly végletekig vinni, a mi könnyen dissolúcióra vezethetne.

Döntő szempont továbbá a „hol“ kérdésében a kolozsvári tudomány-egyetem. Állítani merem, hogy ennek Kolozsvárt felállítása által első sorban épen az erdélyrészi magyar protestánság százados óhaja teljesült s multunkkal jönnének ellentmondásba s önmagunk s jövendőnk iránti köteletségünket s legmagasabb érdekeinket tévesztenők el szemünk elől, ha mi — mint ref. felekezet — ez intézményt specialis felekezeti érdekeink javára felhasználni s értékesíteni, elmulasztanók.

Felhasználhatjuk s értékesíthetjük pedig két irányban, melyek közül egyik épen anynyira mint a másik ránk nézve életkérdés. Értem a lelkész- és tanár-képzést.

A mi a lelkész-képzést illeti, azon esetben, ha a szorsabb értelemben vett vallástani tudományok számára tanszékeket állítunk föl az egyetem mellett, kész alkalom kínálkozik leendő lelkészeink számára, felekezetünk minden további megterhelhetése nélkül, az eddiginél sokkal szélesebb körű ismeretre tenni szert s ezáltal szellemi tőkét jelentékenyen gyarapítani. A szélesebb körű képzés alatt értem én a theologiai mellett főleg az u. n. bölcselmi képzést, melyet a tudós Révész Imre méltán nevez a theologiai képzés „éltető gyökerének, tápláló nedvének“ Nem látom feleslegesnek, szó szerint idézni e tudósunknak e tárgyban legközelebről tett nyilatkozatát, mely jóllehet közvetlenül a debreceni ref.

főtanodára vonatkozó, de sok tekintetben ránk is illik és igen figyelemreméltó. „Nagy aggodalmat költöhet az — írja ő — hogy prot. főiskoláinkban ez idő szerint bölcsészeti szak teljességgel nincs. Magában a debreceni főiskolában az elemi iskolákon és tanítóképezdén kívül van egy 8 osztályu gymnasium s e felett mindjárt a theologiai s jogi szak: punctum! Az egyetlen egy bölcsészettanár is, hogy mint valami felkiáltó vagy gondolatjel egyedüliségében fel ne tűnjék, gondosan be van sorozva ama két szakba s ha nem volna is, egy-két tanár fakultast vagy tanszakot nem alkothat. Egy szóval, a felsőbb oktatás s különösen a bölcsészeti szak ügyében, a mi mostani állapotunk valóságos Bach-Thun korszakbeli osztrák állapot.“ *)

Fölhozható ugyan ez ellen az, hogy a szorosabb értelemben vett theol. tudományok, magokban véve is, oly terjedtek, hogy ifjaink minden idejét s erejét igénybe veszik. Ez ellenvetés teljesen igaz, de csak azon esetben, ha a hallgatási kényszer-rendszert, mely jelenleg legfelsőbb tanfolyamainkon s p. o. Nagy-Ényeden a hittanin is érvényben van, továbbra is föntartjuk. De — nézetem szerint — eljött az ideje annak, hogy érettebb ifjaikkal szemben e kényszer-politikát földadjuk s az egész mivelt külföld, sőt egy pár hazai felekezeti felsőbb tanintézetnek is — mint p. o. a sárospataki és debreceninek — példáját követve — a mint alább bővebben fölfejtem — az eddiginél sokkal tágabb korlátok közé szorított tanulási szabadság termékeny elvét életbe léptessük. Én e kérdésben, valamint azon lehető ellenvetéssel szemben is, mely szerint leendő lelkészeinket a lehetőségig óvni kell attól, hogy a tudományok világában a felekezet-ellenes áramlatokkal érintkezésbe jöjjenek, mint már egyszer nyilván is kijelenltem, azon álláspontot foglalom el, melyet egyik pesti ref. hittanár ezelőtt pár évvel (1870.) elfoglalt: „Azt hiszem — írja ő — a protestansokról föl se tehető, hogy akár a theol. szabad vizsgáldástól, akár más tudományok bármily erős hatásától féltének papjaikat. A ki ismeri a német egyetemek viszonyait, bizonyosan tudja, hogy a német prot. egyházak igen kevés kötelezett theol. tantárgyat szabnak a papnövendékek elé, rendesen csak anynyit, a menynyit egy szorgalmas ifju 2—3 szemeszter alatt elvégezhet

*) L. Magyar prot. egyházi s iskolai figyelmező. 1875. octoberi füzet.

és a megnevezettek kivül, megkivánják, hogy hallgassanak néhány tárgyat, de az lehet akár theologiai, akár jogi vagy természettudományi. Ez nyilvános szövetsége a protestantizmusnak a tudománnyal.“ *) Kiegészítem ez érvelést, Draper, new-yorki nagyhirű tanár következő, nagyon igaz, megjegyzésével: „A katholicizmus kibékülésének a tudománnyal, felette nehéz, talán legyőzhetlen akadályok állják útját, de a protestantizmust nem akadályozza semmi, hogy e nagy célt elérje. Amannak elkeseredett, halálos gyűlölséget kell legyőzni; emennek csak meg kell újítania azon barátságos szövetséget, melyet a félreértések megzavartak vala.“ **)

Fölhozható végül azon ellenvetés is, hogy lelkészeinknek, kiknek nagy többsége csaknem az élet nyomoraival küzd, nincs szükségük magosabb rendű kiképzésre s általában a gyakorlati élet az u. n. „tudós“ papok hiányát nem érzi. Kétségkívül a lelkészjavadalmaság égető kérdése egyházkerületünknek egyik sürgős gondját kell hogy képezze, de másfelől megjegyzem, hogy egy prot. vallásos társulat törekvésében, alkotásaiban, nemcsak a jelenre, hanem a jövőre is tekint; kizárólagos feladata teljességgel nem az, hogy a gyakorlati életnek csak is röghöz tapadt követelményeit tartsa szem előtt s mindent a kenyérkereset szempontjából ítéljen és becsüljön meg; sőt ellenkezőleg, létjogát épen az által nyeri és igazolja, ha fölébe emelkedve a mindennapiság szűk látkörén, eszmények felé törekszik, s oly alkotásokat hoz létre, melyek túlélnek az időt s túlszárnyalják a tért. Meg vagyok győződve arról, hogy egy erőteljes prot. fakultás létrejötte s virágzása, midőn egyfelől egész egyházkerületünknek intensív erőt fog szerezni: másfelől, hatása által nagy mérvű befolyással lesz arra, hogy a lelkészi állásnak tiszteletet és tekintélyt szerezzen s ez által a javadalmaság kérdésének megoldását is előkészítse. Különben is külföldön, a legmiveltebb s legerősebb prot. államok is, kisebb-nagyobb mértékben küzdenek e kérdéssel, de azért fontartják s fejlesztik prot. fakultásaikat, bárha ott is az ifjaknak elenyésző kisebbségét alkotják azok, kik kiválnak a nagy sokaságból s a tudományos, vagy lelkészi pályán munkásságuk által gazdagon kárpótolják azt az anyagi és szellemi erőt, a mi a

többiekre elől fecsérelve. Mint minden téren, úgy itt is igaz az apostoli szó: „sokan vannak a hivataltalok, de kevesen a választottak.“

A mi a tanárképzést illeti a t. bizottság előtt tudva lesz, hogy e tekintetben fölmerült az az indítvány, hogy a nagy-enyedi főtanoda saját erején állítson föl egy felekezeti tanárképezdét, melynek tervezete már ki is van dolgozva. Ha ez kivihető lenne (?), azaz, ha a nagy-enyedi főtanoda anyagi helyzete megengedné — a gymnasium nemzetiségi skulturai magas miszsiójának háttérbe szorítása nélkül — egy oly tanárképezde fölállítását, mely az államiakkal mind anyagi mind szellemi téren versenyképes legyen, s ne jusson amaz elernyedtt állapotra, melyben ott felekezeti tanítóképezdénk jelenleg sinlik: igénytelen nézetem szerint, igen idves volna. E téren az állami monopoliumnak barátja teljességgel nem vagyok, s nagyon szomorú állapotnak tartanám, ha az egyes felekezetek s első sorban a protestánsok kénytelenek volnának e tekintetben teljesen abdikálni s magukat az államnak kegyelemre megadni. A nevelés- és oktatás ügye az egész magyar nemzetnek — a szó legigazabb értelmében — közösügye, melynek érdekében minden jogosult tényezőnek nemes versenyre kelni, erkölcsi és hazafias kötelessége. Megjegyzem azonban, hogy az adott körülmények között egy felekezeti teljes tanárképezde fölállítása eszméjének még csak emlegetését is idő előttinek tartom. Szükségképpen meg kellene azt hogy előzze egy prot. egyetem fölállítása, hogy aztán a mellett s azzal kapcsolatban egy felekezeti teljes tanárképezde intézményét életbe léptethessük. Egy ilyen azonban létrehozni önjerején, melyik hazai ref. egyházkerület volna képes? Az pedig, hogy e célra az öt egyházkerület ereje egyesíthető volna: a kegyes óhajtasok világába tartozó oly reménykedés, melyet ez idő szerint hiába táplálunk. A t. indítványozók is elismerik, hogy „közelebbről egy egészen elkülönzött beállítandó tanárképezde (hát még egy prot. egyetem?) felállítását alig remélhetjük.“ *)

Ennél fogva, kénytelenek vagyunk a tényleges helyzettel s abból folyó kényszerítő körülményekkel számot vetni s ez idő szerint csak annyira terjeszkedni, a mennyire anyagi s szellemi erőnk engedi s a mennyit specialis felekezeti érdekeink, prot. főtanodáink multja s jövődjö tőlünk multhatatlanul megkiván.

(Folyt. kövökezik.)

*) L. Kovács Albert „Prot. egyházi és iskolai lapok“ 1870. 16-ik sz.

**) L. Geschichte der Conflicte zwischen Religion und Wissenschaft J. W. Draper. Leipzig. 1875.

*) L. a bizottsági vélemény 3-ik pontját.

TÁRCA.

Lelkeszi beigtatás.

Réty, november 2. 1875.

Egy egyszerű, de egyszerűségében magasztos innepélytani valánk. A sepsi-szt.-györgyi ev. ref. egyházközség megválasztott lelkesze, t. Fülöp Géza beigtatási, illetőleg beköszöntési innepélye october 31-én ment végbe.

Sokan kezdték jelenben hangsúlyozni, hogy a mi protestáns templomaink és istentiszteletünk egyszerűsége nem hat oly buzdítólag az emberre, mint a rom. kath. kultusz, azért itt-ott elvéve még oly vélemények nyilvánulását is lehet hallani, hogy jó volna, valamit onnan átvenni. Nem osztom azon véleményeket, sőt azok ellenében bátran kimondom, hogy jó és értelmes, szívhez szóló egyházi beszédek legyenek csak templomainkban, s azok bizonyára megteszik a hatást inkább, mint bármily cifra kultusz; — aztán, e tárgy megemlítésénél nem lehet a számításból kihagyni azt, a mi fő, t. i. hogy nekünk protestáns papoknak a hallgatók világosítására, mívelésére, nem pedig vakítására kell törekedni.

E rövid kitérés után, térjünk a beigtatási innepélyre. 10 órakor templomba mentünk s két templomi ének után szószókra lépett sepsii esperes, t. t. Csiszér Gábor. Béigtató beszédében legelsőben is annak adott kifejezést, hogy ő a főtiszteletű püspök ur megbízásából állott fel, s miután a szeretett, béke és egyetértés meleg kívánásával üdvözlé a gyülekezetet, beszéde alapigéjéből, Csel. 18. 9—10. „ne félj, hanem szólj és ne hallgass, mert én veled vagyok“ kiindulva, fejtegeté, hogy a papnak nem szabad félni, következőleg hallgatni, hanem tanítani, szólni és vigasztalni kell, s ha Pálnak is szüksége volt az ur biztatására. menyinyivel inkább nekünk s különösen a jelen korban, midőn a nihilizmus és materializmus kezdetek tért foglalni, sat. Midőn magvas beszédét elvégzé, átadá a szószéket az ifju lelkipásztornak s ajánlá őt a gyülekezetnek.

Ezután karének s az új lelkipásztor Fülöp Géza imája következett, mely után ismét karének, karének után az új lelkipásztor alapul véve fel Jeremiás prof. 1. 4—10. elragadó szónoki tehetséggel megkezdé beköszöntő beszédét, fejtegetve, hogy reá nagy kötelességek várnak, de gyengesége érzetében az úrhoz fordul, lelki harcában bátorságért az úrhoz könyörög. A próféta is el volt csüggedve a nagy vállalat előtt, nagy lelkiharcot állott ki s beszéde egy részében felfejtette azt, hogy mi idézte elő a prófétában a lelkiharcot? Gyengeségének érzete azon kor bűneivel, erkölcsi megromlásával szemben, midőn a visszavonás férgi az állam gyökerét megörölték vala, megrendült, hogy mikép kezdje el és hajtsa végre az istentől reá bizott nagy vállalatot. Szép összefüggésben átment arra, hogy ma a pap nem pogányok közé küldetik ki, hanem keresztyének közé; mind a mellett, nagy harc vár reá még is; mert sok bűn van ma is, minden kor-nak megvan a maga bálványa, az igazság néhol lábbal ta-

podtatik, és nem érezzük-e egy új szellem fuvallatát, melynek jelzője a kétség, vallásos közöny s minden tekintetben a multtal való szakítás; ily körülmények között nagy a küzdelem ma is a papra nézve, aggodalmak kelnek a lélekben, de valamint a keresztyénség küzdelem volt régen, ma is küzdelem kell hogy legyen s e küzdelemben, 2) mi győzte le s ma is mi győzi le a lelkiharcot? Isten az ő szolgájának erőt, bölcsességet és kegyelmet ad, hogy megharcoljon a kor uralkodó eszméivel: a közönnnyel, hitelenséggel, gúnynyal, s ha az úr biztatása mellett a próféta felköté saruit és megindult, ő is az irgalom istenében bizva, indul meg, mert isten biztató szava erőt át, mivel nem csak rontani, de plántálni is küldetik ki. Ezekután üdvözlé az esperest, mint a főtiszt. püspök ur megbizottját, egyházmegyei előljáróságot, a s.-szt.-györgyi egyház főgondnokát, presbiteriumát, sat.

Mindkét beszédnek ez csak egy halvány vázlata, azoknak szépségét, tartalmasságát az egésznek hallgatása, vagy olvasása tüntetné ki, úgy hogy az innepélyt a szép számu és mivel gyülekezet mellett széppé tették a beszédek.

Nagy reményeket kötünk a beigtatott ifju lelkipásztorhoz, melyre feljogosít szép készültsége, kedves előadása; megragadó szónoklata pedig kell, hogy lendületet adjon vidékünk az egyházi szónoklatnak, mert a szépnek, jónak nem szabad hatástalanul maradni.

Kisantal Sámuel.

Miféle nevelés ér legtöbbet?

(Folytatás.)

Azonban, jól megjegyezzük, míg a pusztá emlékezet gyakorlására csak oly alkalmas, vagy tán még jobb, a tudomány, mint a nyelv: az általa képezett emlékezet óriási előnnyel bír a más nemű felett. A nyelv tanulásnál az értelemben megállapodó eszmetársulat többnyire esetleges tényeknek felel meg: míg a tudomány megtanulása által szerzett eszmetársulat nagyobbára szükségképeni tények közt lelhető fel. Igaz, hogy a szavaknak jelentéseikhez való viszonya bizonyos értelemben természetes; s ennek származását valamenynyire lehet is nyomozni, habár eredetéig nem is juthatunk el; s ezen származás törvénye az észtannak egy részét — a nyelvészet alkotja. Azonban, azt senki sem állithatja, hogy az uralgó nyelvtanítási módszer nyomán a szavak s jelentésök közt levő viszony valóban nyomoztatnék s törvényeik kimagyarázva lennének; sőt nem tagadhatni, hogy viszonyukat rendesen esetlegesség nyomán származott-nak tekintjük. Más oldalról a tudomány által elébünk tárt viszonyokat oksági viszonyoknak tapasztaljuk; — s ha úgy tanítják meg, a mint kell: olyannak is értjük. Míg a nyelv észszerűtlen viszonyokkal ismertet meg bennünket a tudomány észszerűekkel hoz össze. Míg az egyik csak az emlékezetet gyakorolja: a másik az emlékezet mellett az észt is.

Sőt a mi több, a tudomány még az által is derekabb észfejllesztő eszköz a nyelvnél, hogy az ítélő képességet nagyban műveli. Faraday tanár az észfejllesztésről a Royal Institutionban tartott felolvasásában igen helyesen jegyzé meg, hogy az ítélő képesség hiánya nagyban harapódzó értelmi nyavalyává kezd korunkban válni. „A társadalom, általánosan szólva — így nyilatkozik — nemcsak az észfejllesztés módjaiban járatlan, hanem még e járatlanságáról sincs világos tudomása.“ S ezen állapot okául a tudományos képzettség hiányát hozza fel. Ebben kétség kívül igaza van. A bennünket körülvevő tárgyak, események s következmények felől csak úgy alakíthatunk magunknak szabatos ítéletet, ha ismerjük ezen tünemények egymáshoz kapcsolódásának útját és módját. Bármily széles ismeretet szereztünk is a szavak jelentése körül, még azzal nem biztosítottuk magunkat az ok és okozat összefüggését illető következtetéseink pontossága felől. Szabatos ítélet-hozatalra csak az által válunk képesekké, ha megszoktunk csak tényekből vonni következtetést, s e következtetésünket észrevétel s kísérlet által igazoljuk. Abban rejlik épen a tudománynak nagy haszna, hogy e szokást mintegy ránk erőszakolja.

Azonban, nemcsak értelemfejlesztő eszközül legalkalmasabb a tudomány, hanem az erkölcs képzésére is. Ha valami, úgy a nyelvtanulás mozditja leginkább elő a tekintély uralma előtt való meghódolást. Ezen szaknak ez a jelentése, így szól a tanító, vagy a szótár. Erre az esetre ez a szabály, ekkint tanít a nyelvtan. S ezen utasítást oly készpénzül fogadja a növendék, a melyhez semmi kétség nem fér. A vitatást nem tűrő tanmodor irányában esze folytonos hódoltsági viszonyt vesz fel; a minek szükségképi következményeül, utóljára hajlandóvá lesz az adottat minden vizsgálódás nélkül fogadni el. A tudomány művelése ellenben egészen más észjárást szül. A tudomány folyton az egyéni észre hivatkozik. Annak igazságai nem pusztán a tekintély következtében fogadtatnak el, hanem mindenkinek szabadságában áll, próbára tenni akármelyiket is, sőt némely esetben a tanítvány egyenesen föl van hiva saját következtetményének kivonására. A tudományos buvárlatban nem tétetik oly lépés, mely ítélete alá nem bocsáttatnék. Senki se követeli tőle, hogy valamit elhigyen, mielőtt igazságát be nem látta. S az önképességeibe vetett bizodalom, melyet ezen körülmény előidéz, még inkább növekszik, mivel a természet rendszeren igazolni szokta szabatosan alkotott következtetéseit. Mindez nagyban befoly a jellem megbecsülhetetlen alkatrészének, a függetlenségnek alakítására. S a tudománnyal foglalkozásnak nem csak ez az egy erkölcsi haszna van. Hanem, ha mint kellene, eredeti kutatás alakjában foglalkozunk vele, kitartásra s őszinteségre is szoktat bennünket. „A behozó vizsgálódás — mint Tyndall tanár mondja — türelemmel párosult szorgalmat kíván, s lelkiismeretes megnyugvást abban, a mit a természet kijelent. A ki sikert óhajt elérni: őszinte fogékonysággal bírjon, s tudja feláldozni legkedvencebb elővéleményét is, mihelyest az igazsággal ellenkezőnek találja. Hidd meg nekem, a tudomány valódi hű bajnoka magán tapasztalatai közben oly önmegtágadást gyakorol néha, — a mi annál nemesebb, mivel a világ mit se tud róla.“

Végre, azt se hagyhatjuk szó nélkül, s ez állítást, úgy hisszük, sokan rendkívül meglepőnek fogják találni — hogy a tudományos képzés a bevett nevelésmódnál azzal is különb, mivel vallásos műveltséget szokott nyújtani. Magától értetődik, hogy a tudományos s vallásos szavakat nem a közéletben használt, szűkkörű értelemben vesszük, hanem a szó jelentéséhez fűző logtágasb s legmagasb értelemben. Annyi bizonyos, hogy a vallás neve alá bujtatott babonának csakugyan ellensége a tudomány; de a vallás lényegének, a mit e babona mintegy magába rejt, nem ellensége. Sőt azt is megengedjük, hogy a közkezen forgó tudomány nagy részét a vallástalanság szelleme hatja át; de azon tudományt csakugyan nem, mely a felületességet levetkőzve, kellő mélységűvé alakult.

„Az igaz tudomány és az igaz vallás — így szól Huxley tanár egy újabb felolvasási folyama végén — oly ikertestvérek, a melyeknek egymástól való elválasztatása okvetlen mindkettő halálát vonja maga után. Mentül vallásosabb a tudomány: annál inkább gyarapszik az; s a vallás is azon arányban diszlik, a mely arányban mélyül s szilárdul tudományos alapja. A bölcsészek nagy tettei nem anynyira értelmőknek, mint inkább eszök kitünően vallásos hangulatának volt gyümölcse. Az igazság nem logikai elmeélők, hanem inkább türelmők, ügyszeretők, elfogulatlanságuk s önmegtágadásuk által lett kiviva.“

Nem hogy a tudomány volna, mint sokan vélik, vallástalan, sőt ellenkezőleg, a tudomány elhanyagolása szül vallástalanságot; az a vallástalan, ki az őt körülvevő mindenség tanulmányozásától vonakodik. Szolgáljon fölvilágosításul a következő szerény hasonlat. Képzeli magunknak, mintha egy író t naponkint legfelső fokú kifejezésekbe öltöztetett dicsérettel tudvözlőnének. Tegyük fel, hogy a rá halmozott dicséret tartalmát örökösen műveinek bölcsesége, nagyszerűsége s szépsége képezi. Tegyük fel, hogy a kik e magasztalásokat szüntelenül hangoztatják, beérik művei pusztá külsejének szemlélésével, de ki nem nyitnák soha egyiket sem: annál pedig kisebb gondjuk is nagyobb, mintsem megérteni is igyekeznének. Adhatnánk-e valamit dicséretökre? Öszinteségüket nem vonhatnánk-e kétségbe? Pedig, kis dolgokat nagyokhoz hasonlítva, így jár el épen az emberiség a világ-egyetem végökával szemben. Sőt még rosszszabbul. Mert nemcsak tanulmányozni mellözik azon dolgokat, a melyeket minden nap csodaszerűeknek nyilvánítanak, hanem igen gyakran haszontalan időpazarlással vádolják azokat, kik a természet vizsgálatával foglalkoznak, — s valósággal lenézik azt, ki e csodák iránt valódi érdekekkel viseltetik. Ismételjük tehát újra, hogy nem a tudomány, hanem a tudomány elhanyagolása szüli a vallástalanságot. Ha valaki a tudományra szenteli magát, ezzel hallgatva imádja, — hallgatva elismeri a tanulmányozott dolgok becsét; s így beburkolva azok végökát is. Az ilyen azután nem csupán szájjal, hanem tettekkel fejezi ki magasztalását, — az ilyen nemcsak vallott, hanem az idő, gondolat s munka feloldozásával tanusított tisztelet.

(Vége következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

* * A f. é. egyházkerületi közgyűlés által a theol. fakultás ügyében kiküldött 15-ös bizottság f. hó 8-án tartotta első ülését. Gr. Bethlen Géza kivételével, a bizottsági tagok teljes számmal megjelentek s a főtiszt. püspök ur ajánlatára a bizottság jegyzőjeül m. Gáspár János, tanfelügyelő urat kérték föl. Ezután, az elnök felolvasván a közgyűlésnek e tárgyra vonatkozó határozatát, tudatta a bizottsággal, hogy annak tárgyalásait megkönnyítendő, némely általa formulázott kérdésekre véleményt nyilvánítani s illetőleg javaslatot készíteni, dr. Kovács Ödönt és Szász Domokost előlegesen külön-külön fölkerlte. Ez elnöki kijelentés egy kis szövegváltást idézett elő. Id. gr. Bethlen János megjegyezte, hogy nem tartja korrektnak az elnök eljárását, mert be kellett volna várnia, hogy maga a bizottság küldjön ki, ha jónak látja, egy bizottságot véleményadás végett, saját tetszése szerint választandó egyénekből. Lészai Ferenc helyeselte ugyan ez észrevételt, de kijelentette, hogy az elnöki eljárást, mint fait accompli-t, tudomásul veendőnek tartja. Elnök, mentségeül, fölemlítette, hogy ez intézkedése által teljességgel nem volt szándéka a bizottság véleményét préokkupálni, csupán azt célozta, hogy a bizottsági gyűlésnek, melynek tagjai közül többen a vidéken laknak, mentől több eredménye legyen s tárgyalása számára, már első ülésében, alapot nyerjen. Eljárását a bizottság tudomásul vévén, Szász Domokos és dr. Kovács Ödön olvasták föl terjedelmes munkálataikat, melyekért a bizottság — elnök indítványára — jegyzőkönyvi elismerést nyilvánított. A végén egyhangú megállapodás a lett, hogy e kérdés sokkal nagyobb fontosságú, hogysem a javaslatok érdemleges tárgyalása azonnal megkezdhető volna s miután a javaslattevők kijelentették, hogy munkálataikat ki fogják nyomtatni, a gyűlés elnapolta magát, fölkerve az elnököt, hogy belátása szerinti időben a bizottságot újra hívja össze. Szász Domokos munkálatának közlését, mint t. olvasóink láthatják, lapunk mai száma megkezdette. A dr. Kovács Ödöné a jövő hó folytán fog megjelenni; de hogy hól, azt nem tudjuk.

= Az evang. bányakerületi egyházi közgyűlés, a napokban folyt le Budapesten b. Radvánszky Antal és dr. Szeberényi Gusztáv szuperintendens iker-elnöklete alatt. A szokott megnyitás után szuperintendens ur előterjeszté évi jelentését, mely az egyházkerület mult évi történetét vizsgál. Ezen jelentésből folyólag következő pontok vétettek tárgyalás alá. Nevezetesen: 1. Szuperintendens ur azon körlevele, mely óhaját fejezé ki, hogy az egyes egyházak anyakönyvei a haza és az ev. egyház diplomáciai, azaz, magyar nyelven vezetessenek. Tudva van ugyanis, hogy ezen polyglott egyházkerületben e tekintetben határozott szabály eddig nem létezett. Ez ügyben a diskusszió két indítvány körül forgott: Székácsé körül, ki a főpásztor levelének eredményét akará bevárni s panasz esetén kerületileg intézkedni, és Thébusz János indítványa körül, ki határozottan elrendeltetni kívánja, hogy az anyakönyvek vezetése magyar nyelven történjék. Az utóbbi indítvány többségileg elfogadtatott. 2. Szőnyegre került a főpásztor azon körlevele, mely a hazaelleses üzemekről vádolt egyház igazolása végett felhívja az egyes espedességeket, miszerint magyar hazafiasságuk iránt nyilatkozatot tegyenek a hazai közvélemény előtt. A főpásztor eljárásának méltatása végett Dacsó Pál, honti képviselő indítványozá: hogy nyilatkozatná ki az egyházkerület, miszerint a főpásztor hazafias fellépését örömmel üdvözi és helyesli és a felekezet ellen támasztott hazafiatlansági vádat határozottan visszautasítja. Ezen indítvány közhelyességgel határozat erejére emeltetett.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

= Iskolai alapítvány. Benedek Ignác nyug. hely. hitv. ev. lelkész és neje Kun Mária elhunyt leányuk Mária- emlékének fentartása indokából a Felső-Fehérbe kebelezett karatnai közs. iskolába járó két leány tanulónak évenkénti jutalmazására 100 frtnyi alapítványt tettek. A vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezetteknek ez áldozatkészségükért elismerő köszönetét nyilvánította.

= Pályázat. A Fogaras városi ev. ref. egyházban megüresült kántor-tanítói állomásra — az első izben megválasztottak lett visszamondása indokából — új pályázat nyitattik. Évi fizetés: 1) készpénz az egyház pénztárából 360 frt o. é. előleges havi részletekben; 2) egy nyil kenderföld; 3) a piaci vám-fának $\frac{1}{4}$ része, melyből osztálytermét is fűteti, e vám-farészlet középszámítás szerint 10 bécsi öltre tehető; 4) az osztályterem fűtéséért évenként 8 frt 40 kr o. é. alapítványi kamat-élvezet; 5) temetésektől: háznál történő szertartásért 50 kr, templomban 1 frt, énekes búcsuztatásért külön 50 kr o. é.; 6) tandíj: ref. gyermekektől 2 frt, a második, harmadik, sat. testvér fizet 1—1 frtot o. é. más felekezettek a fennebbi megkülönböztetés szerint két anynyit fizetnek; 7) két szobából, konyhából, kamarából, kőpincéből álló szabad szállás, istállóval és házi-kerttel a kántori lakon. E kántorifizetés a szálláson kívül bizton tehető 500 forintra o. é.

Kötelességei: 1) a templomban innep- és köznapokon éneklés és orgonázás; 2) a leányiskola növendékeinek a népoktatási törvény szerint minden tantárgyban való tanítása; 3) a fitanodában összhangzatos énektanítás; 4) temetéseken éneklés a kiszabott stolaért.

Megjegyzés; 1) ha 1868-an innen alkalmazott és oklevéllel nem bíró pályázó választatnék meg, a mlgs igazgató-tanácsnak 793—1875. számú rendelete következtében egy év alatt maga számára tanítói oklevelet szereznit köteleztetik, különben csak ideiglenesnek fog tekintetni; 2) egyenlő képzettségük között előny adatik annak, ki az egyház hangképes tagjaiból templomi éneklőkart képes szervezni, és azt vezetni, mely képesség külön okmányonval igazolandó; 3) a mely tanítónak nője a finomabb női kézimunkákban jártas: szabadon nyithat nőimunka-iskolát, és magát azért tanítványai által tetszés szerint díjaztathatja, mely föllállítható munka-iskola a tanító számára szép mellékjövedelmet biztosíthat, mintán Fogarasban ez időben olyan nincsen; a folyamódványban ez is kitéhető.

Pályázók kántor-tanítói képességüket, erkölcsi magukviselését, és jeleni szolgálatokat igazoló bizonylataikkal kelően felszerelt folyamódványaikat f. évi december hó 12-ig t. Páncél Károly ref. lelkész urhoz Fogaras, (Erdély) bérmentve küldjék be. A pályázatra bocsátottaknak az éneklésből és orgonázásból — megnevezendő napon — elengedhetlenül templomi próbát kell tenniök. A megválasztottnak ide költöztetését az egyház eszközli.

Kelt Fogarasban, 1875. October 24-én tartott egyház-tanácsi ülésekből.

N y i l t p o s t a .

22) Haró. A. J. urnak. De már abba a polémiába nem elegetünk! Ez a keserű pohár, hadd, muljék el mitőlünk! A választás törvényes; az ellen józan ember kifogást nem tehet; ugy véljük, a többi nem a mi lapunkba való. Majd megmutatja az idő, hogy hasznos, vagy káros volt-e: így cselekedni! Egyébiránt, tudósításait mindig szivesen vesszük.

23) „Egy jogi kérdés kepefizetés tárgyában.” Tessék megnézni a papválasztási szabályokat, a közgyűlési jegyzőkönyveket, s más ide vonatkozó rendeleteket: és teljesen tájékozva lesz e kérdés iránt. Ugy téve föl a kérdést, anynyi volna, mint az a—b—c felől tudakozódnit egy olvasni tudó embernek.

Felölös szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, NOVEMBER 18, 1875.

255—46. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztési iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

„Theol. facultásunk.“

(Folytatása és vége.)

E pontnál tekintetünk önkénytelenül is a kolozsvári egyetemi tanár-képezde felé fordul, melyről, valamint a pestiről, a fentebb jelzett indítvány tárgyában kiküldött véleményező bizottság így nyilatkozik: „semmi okunk sincs, e két országos tanár-képezdétől idegenkedni. Mindkét egyetemen és mindkét tanár-képezde mellett hazánknak, sőt éppen felekeztünknek is, több kitűnő tudós és általánosan becsült egyéne működik, bár e képezdek még fiatalabbak annál, hogy életrevalóságukat tényleg is hebizonyíthatták volna, mindazonáltal okunk és jogunk van, úgy a tudományt, mint az onnan áradó szellemet illetőleg oly sok jót várni tőlük, hogy gymnáziumainkat az onnan jövő tudománytól s szellemtől s így az onnan kikerülő tanár-jelöltektől nemcsak elzárunk nincs miért, de még óhajtanunk kell, hogy ezen csatorna is nyitva legyen előttünk s ennek növendékei közül is többeket tisztelhesünk tanáraink között.“*) Részemről kiegészítem e nyilatkozatot azon megjegyzéssel, hogy a kolozsvári tanár-képezde tanárainak jelenleg túlnyomó többsége ép a mi tanodáink mellett nagyra nőtt kiváló tudósok, kikkel szemben az idegenkedésre, valóban semmiféle ok fön nem forog; anynyival kevésbé, mert a tanár-képezdeben p. o. a nyelvészeti, menyinyiségtani s természet-tudományi tantárgyak egész hosszu sorozata, a tudomány természetéből kifolyólag, sem pro, sem contra, semmiféle felekezeti szinezettel nem is birhat s úgy a kath. mint a prot. felekezeti állásponttól teljesen független s önálló, bárminő hitvallásu tanár adja is azokat elő. Ezek számára tehát külön felekezeti tanszékeket állítani fől nekünk ez idő szerint, legalább is felesleges fényüzés volna. Van azonban a tanár-

képezésnek oly ága is, melynek kezelését, tőlünk — mint felekezettől — idegen szellemü tanár kezébe látni, valóban nem óhajtanám. Ilyenek a történelmi s a neveléstani és oktatástani, vagy egy szóval, az u. n. bölcselmi tantárgyak, melyeket p. o. egy kath. hitü tanár egészen más szellemben foghat fől s adhat elő, mint egy oly tanár, ki a mi vérünkéből való vér. Ez idő szerint ugyan méltó ok az idegenkedésre e tekintetben sem forog fön, a menyinyiben a kolozsvári egyetemen mind a két történelmi, valamint a nevelés- s oktatástani tanszékeken is felekeztünk tagjai vannak alkalmazva, de mindazon által a felekezeti érdek szempontjából nagyon kívánatos volna, ha tanári pályára készülő ifjainkat e tantárgyakra felekeztünk által kiválasztott, beállított s tőlünk függő tanár oktatóna.

Miután én magamat e nagy fontosságu tárgyban illetékes szakembernek nem tarthatom, véleményt kértem Imre Sándor, egyetemi tanár urtól, ki e téren egyike az országosan elismert tekintélyeknek s ő szives volt azon kérdésekre, hogy „mi kellene egy helyben föllálitandó magyar ref. tanár-képző intézethez, mi által a helybeli tanár-képző intézet oktatásait a ref. magyar egyház szükségéhez képest teljessé lehetne tenni?“ következőleg válaszolni:

„Tudva van, hogy a tanár-képzést tulajdonképen az egyetemi oktatás teljesíti. Az u. n. képezdei gyakorlatok, vagy szemináriumi külön órák arra való, hogy a nyilvános előadásokat alapul vevén, a tudományok ott érdekelt tételeit a tudomány kútfőiből önerőn kikutatni, tájékozni, minél pontosabban megismerni s valóban elsajátítani s így az ismeret gazdag kútfőit kiaknázni segítsék a növendékeket. Ehhez, különösebben leendő gymnáziumi tanárok érdekében, a tanítói előadásban, tárgyalásban való gyakorlati ügyesség megszerzésének szüksége járúl, a mi aztán már gyakorló, vagy minta-iskolákbeli foglalkozás által történik.“

*) L. a bizottság (főtiszt Nagy Péter, püsp. Gáspár János és dr. Kovács Ödön) véleményének 2-ik pontját.

„Ehhez képest, a kolozsvári egyetem mellett, különösebben ref. iskolai célokra föllálandó tanárképző intézetnek azon kívül, hogy a mit az egyetem és állami tanár-képezde ad, felhasználtatnék, nézetem szerint, három dologra kellene, saját érdekéből, különösebb gondot és erőt fordítani.

1) „Hogy egy részt a hazai protestáns egyház történelmének, más részt az ó-történelem segéd-tanainak (állam- és magán-régiségek, mythológia, sat.) tárgyalásáról gondoskodják, ha netalán ezek az egyetemi előadások s állami képezdei gyakorlatok cyclusaiban elő nem fordulnak, a minthogy az előbbi — a prot. egyház történelme — éppen nem is fordulhat elő.“

2) „Nevelés- és oktatástanból okvetlen szükségnek tartom az oktatás- s nevelés-ügy történelmét, különös tekintettel a hazaira és a prot. külföldre, teljes nyomatékkal tárgyalni. És úgy vélem, szükséges az is, hogy a neveléstan, ily hivatásu tanár-képzés folyamában, a szabad, de mégis vallásos elvű testület feladatához képest, vallásos alapot nyerjen, mely feladatnak az egyetem már helyzeténél fogva sem felelhet meg.“

3) „E mellett szükség van methodikai oktatásra, vagy inkább gyakorlásra is. E tekintetben az állami intézet nem adhat annyit, a menynyire szükség van. Csak szeminárium tud leülni, nem gyakorló-intézet is. Gyakorló-, vagy minta-iskolája nincsen; még eddig oly intézkedés sincs, mely által növendékei tanításban gyakorlódnának. A kolozsvári ref. tanár-képző intézetnek ez módjában lenne; ehhez képest növendékei előkészületének bevezetetté tételére mulhatatlanul érdekében áll, hogy élére vezetőül egy tapasztalt, humán képzettségű, több oldalú ismeretekkel alaposan felkészült pedagógust, mint vezértanárt nyerjen, ki mindent egy lehetőség tökéletes tanítói jellemben öszpontosítson, a gyakorlati órákat vezesse, a növelési nézeteket s eljárás-módot erélyesen tökéletesítse, a növendékek előtt példányul álljon s az intézetnek lelket adjon.“

„Röviden szólva, némely szakok kiegészítése, talán a körülményekhez képest kisebb-nagyobb számmal más tanintézetekből alkalmazott erővel; mindenestre pedig egy pedagógus vezető és tanár külön alkalmazása: ez az, a mit jelen helyzetben szükségesnek látok arra nézve, hogy e helytt az államival öszszecsatolva, ref. tanár-képezde állíttathatnék.“

Eddig a t. tanár ur szakértő véleménye, melyhez részemről valamit hozzá adni, vagy abból valamit elvenni, meg sem kísérhetem. Szoritkozom ennél fogva csupán fölemlítésére azon örvendetes ténynek, hogy a t. tanár ur, valamint Felméri Lajos, dr. Jenei Viktor, dr. Kolozsvári Sándor, Ladányi Gedeon, Szabó Károly és Szász Béla egyetemi tanár urak, hitünk sorsosai, egyhangulag felhatalmaztak annak kijelentésére, hogy ez eszmét, valamint általában egy a ref. lelkészi- és tanári képzést egyetemi színvonalra emelő és kiegészítő prot. fakultásnak, a kolozsvári tudomány egyetemmel kapcsolatban föllálandását, anyaszentegyházunkra, sőt az egész magyar protestánsizmusra nézve anynyira kívánatosnak és korszerűnek tartják, hogy készek mind addig, míg kellő anyagi alap előteremthető lesz, minden díjnélkül, ifjaink szükségéhez mértkülön előadások által is ennek valóításában szellemileg közreműködni s megvannak győződve a felől, hogy egy ily kezdeményezéstől a hazai prot. közönség buzgó támogatása elmaradni nem fog.

Igen, t. bizottság! részemről is meg vagyok győződve arról, hogy ha mi egyfelől a lelkészi pályára készülő ref. magyar ifjak számára, a külföldi theol. fakultások mintájára, egyetemi színvonalon álló képzésre utat és alkalmat nyitni, másfelől a felekezeti főtanodák tanszékeire lépendő ifjaknak az egyetemi tanár-képezde által nyújtott képzését magyar prot. szellemben kiegészíteni célozzuk: e törekvésünkben minket az öszszes hazai testvér-szuperintendenciák gyámolítani fognak, mert átlátják, hogy egy ily prot. fakultás felállítása által a hazai ref. egyházkerületek öszszeségének méjjen érzett kettős szüksége lesz kielégítve. „Mert e fakultás nem csupán arra lenne hivatva, hogy a mi — erdélyrészi — egyházkerületünk lelkészeinek és tanárainak adjon egyetemi képzést, hanem arra is, hogy hazánk minden vidékéről ide seregelyjenek azon ref. ifjak, kik e két pályán a magyar nemzeti tudományosságnak és a magyar protestáns szellemnek egyetemi képzettséggel tündöklő bajnokaivá akarják magukat felavatni. A pesti egyetem mellett fennálló rom. kath. theol. fakultással szemben egy magasra emelkedő s fényét az egész hazai protestánsizmusra hintő

világító tornya lenne ez a magyar prot. világosság-
nak és szabadságnak.“

Nyilván való tehát, hogy itt nem arról van szó, hogy bármelyik — jelenleg létező — ref. papnövelde akár anyagi, akár szellemi tekintetben megrövidítettessék, vagy éppen megsemmisítettessék. A mi a nagyenyedi s minket legközelebről érdeklő papnöveldeit illeti, annak mostani helyén és szervezetében való fönmaradását, egyházkerületünk legközelebbi közgyűlése határozatilag is kimondotta s részemről e határozat s annak következményei előtt tisztelettel meghajlok. Hanem szó van arról, hogy fönálló tanintézetünk mostani anyagi és szellemi erejének sértetlen fön tartásával hozzunk létre egy új intézményt, mely a fentebb érintett kettős hiányt pótolja, az azok által nyújtott képzést részben betetőzze, részben egészítse úgy, hogy e tekintetben se legyenek ifjaink kizárólag a külföldi egyetemekre utalva. Ily értelemben, fogva föl e kérdést' átlátható, hogy ez nem csupán a mi erdélyrészi egyházkerületünk speciális érdekeinek, hanem az öszszes hazai prótestántizmusnak, sőt általában a magyar nemzeti tudományosság jövődö fölvirágzásának nagy fontosságú kérdése, melyre egész hazánk érdeklödö figyelmét s a velünk rokon szelleműek támogatását, bizonynyal, nem siker nélkül hívhatjuk föl.

E meggyözödésém kijelentése után felesleges volna a t. bizottság türelmét a „höl“ kérdésében tovább igénybe vennem. Fölemlithetném, hogy Kolozsvárnak van az erdélyi részekben legfejlettebb magyar társadalmi élete, ifjaink képzödésére a többi erdélyrészi magyar városoknál szélesebb látkört adó s a pestinél sokkal kevesebb veszélyt magában rejtö közszeleme, az önképzésre önkint kínálkozó gazdag könyvtárai, tudományos gyűjteményei, sat. de azt hiszem, hogy ezektöl eltekintve is, az elösoroltak eléggé igazolják azon véleményemet, mely szerint a fön-
tebbiekben vázolt prot. fakultás, aránylag a legcsekélyebb erőfeszítéssel, ez idő szerint az erdélyi részekben csak is kizárólag Kolozsvártt és pedig a tudomány-egyetemmel kapcsolatban állitható föl.

Harmadik kérdés: Minö elvek szerint szervezendö e fakultás?

E tekintetben megjegyzem, hogy a t. bizottságnak nem állhat feladatában a föllállítandó fakultás belső berendezésének részlet-kérdéseibe bocsátkozni s er-

re vonatkozólag egy tudományosan kidolgozott munkátot terjeszteni a közgyűlés elébe. Feladata csupán anynyi lehet, hogy e fakultás szervezetének általános körvonalait jelölje meg; a többi az illetö szakférfiak kötelessége lesz majdan. Ennél fogva én is, csupán a következö vezér-elvek fölsorolására szoritkozom.

1-ör. Megállapítandó, hogy a fakultás növendékeinek a fölvételkor birniok kell legalább is mindazon előismeretekkel, melyeket a gymnáziumi képzés nyujt, s melyeknek bemutatására az érettségi vizsga alkalmat ad. E pontnál mellékesen megjegyzem, hogy ohajtandó volna egyfelöl az, hogy fötanodáink az érettségi vizsgáknál, sőt már azt megelőzőleg, az u. n. bölcselemi tanfolyamokban, a felvételnél az eddiginél szigorubb eljárást gyakoroljanak s másfelöl az, hogy gymnáziumainkban az állandó tanerök alkalmazásáról a didaktika-, a benlakási rendszer gyökeres reformálása által a pedagógia követelményeinek elég tétessék. E tekintetben a nagyenyeditöl, mint anyagilag legjobban dötált fötanodánktöl, várhatjuk első sorban, hogy gymnáziumát a mintaszerűség színvonalára emelje föl. E kérdésnek hövebb fölfejtése azonban e bizottság feladatának körén jelenleg kívül esik.

2-ör. A fakultásban a tanulási szabadság, némely megszorításokkal, életbe léptetendö. E tekintetben a végcél, mely felé törekedni kell, minden esetre az, hogy a felnött ifjak számára, a tanulási szabadság korlátai hova-tovább mind inkább tágittassanak, mert a pedagógok által ma már teljesen kitisztázott és elfogadott axioma az, hogy a tudományok iránti valódi szeretet csak ez úton verhet az ifjakban méjj és erős gyökereket. Szakitni azonban egyszerre és teljesen az eddigi kényszer-rendszerrel, nem tartanám eszélyesnek. Az embert a szabadságra is nevelni kell s az érettségnek nem csekély foka kívántatik meg arra, hogy valaki a szabadság valódi becsét fölfogni s kellöleg érvényesíteni tudja. Ennél fogva, egyelőre a tanulási szabadságot korlátok közé szoritandónak vélem oly formán, hogy némely tantárgyak hallgatása az ifjakra nézve kötelezö legyen s a heti órák számának minimuma is megállapítottassék azon határozott kikötéssel, hogy az ifjaknak rendes tanévül csak is azok számít-

Harmadik év.

tatnak be, melyekről tanusítani képesek, hogy a meghatározott tantárgyakat a kiszabott órákon kellő sikerrel hallgatták.

3-or. Alkalom nyitandó, hogy a leendő lelkészek s egyházi tudományos pályára lépendő ifjak, négy évi tanfolyamon át, egyetemi szintvonalon álló előadásokat hallgassanak — részint egyetemi, részint felekezeti tanároktól — a következő tantárgyakból:

Első év.

1-ső fél év.	2-dik fél év.
1) A bölc. tudományok alaki encyklopédiája hetenkint 3 óra.	1) E theol. tudományok encyklopéd. ht. 3 óra.
2) A theol. tudományok encyklopéd. ht. 3 óra.	2) Ó-szövetségi bevezetés, hetenkint 4 óra.
3) Általános neveléstan hetenkint 3 óra.	3) Új-szövetség bevezetés hetenkint 4 óra.
4) Észjog-tan ht. 3 óra.	4) Általános tanítéstan, hetenkint 4 óra.
5) Magyar közjog és alkotmány történet 3 óra.	5) Észjog-tan ht. 3 óra.
6) Zsidó nyelv ht. 6 óra.	6) Magyar közjog és alkotmány tört. ht. 3 óra.
7) Héber régiségtan és Palestina földrajza hetenkint 2 óra.	7) Módszertan s népiszk. szervezet ht. 2 óra.
Összesen 23 óra.	8) Görög régiségtan hetenkint 2 óra.
	Összesen 24 óra.

Második év.

1-ső fél év.	2-dik fél év.
1) Vallás bölcészet, hetenkint 5 óra.	1) Vallás bölcészet, hetenkint 4 óra.
2) Egyetemes egyház tört. hetenkint 5 ó.	2) Egyetemes egyház tört. hetenkint 5 ó.
3) Homiletika hetenkint 4 ó.	3) Homiletika ht. 4 ó.
4) Ó-kori bölc. történet hetenkint 3 ó.	4) Ókori bölc. tört. 3 ó.
5) Ó- és új-szövetség magyarázat hetenk. 4 ó.	5) Ó- és új-szövetség magyarázata hetenk. 4 ó.
6) Angol vagy francianyelv hetenkint 3 ó.	6) Gyümölcsészet, kertészet hetenkint 2 ó.
Összesen 24 óra.	7) Angol vagy francianyelv hetenkint 3 ó.
	Összesen 24 óra.

1-ső fél év.	2-dik fél év.
1) Bibliai theol. hetenkint 8 óra.	1) Jézus élete ht. 5 óra.
2) Középkori bölcész. tört. hetenkint 3 ó.	2) Középkori bölcész. tört. hetenkint 3 ó.
3) Ó- és új-szövetség magyarázata hetenk. 4 ó	3) Ó- és új-szövetség magyarázata hetenk. 4 ó.
4) Kura pasztorális és liturgika hetenkint 3 ó.	4) Egyetemes prot. egyház jog, tekintettel a házaira hetenkint 4 ó.
5) Szónoklattani gyakorlatok hetenkint 2 ó.	5) Katheketika ht. 2 ó.
6) Angol vagy francianyelv hetenkint 3 ó.	6) Szónoklattani gyakorlatok hetenkint 2 ó.
Összesen 23 óra.	7) Ang. v. franc. ny. 3 ó.
	Összesen 23 óra.

Negyedik év.

1-ső fél év.	2-dik fél év.
1) Ker. hittan, a hitcikkek történetének alapján, hetenkint 5 óra.	1) Ker. hittan hetenkint 5 óra.
2) Symbolika ht. 4 ó.	2) Symbolika ht. 4 ó.
3) Ker. erkölcsstan 4 ó.	3) Ker. erkölcsstan 4 ó.
4) Újkori bölc. tört. 3 ó.	4) Újkori bölc. tört. hetenkint 3 ó.
5) Ó- és új-szövetség magyarázata ht. 4 ó.	5) Ó- és új-szövetség magyarázata ht. 4 ó.
6) Szónoklattani gyakorlatok hetenkint 2 ó.	6) Szónoklattani gyakorlatok hetenkint 2 ó.
Összesen 22 óra.	Összesen 22 óra.

E tantárgyak közül kötelezők lennének:

a) A theol. tudományok encyklopédiája.

b) Az exegetika theológia köréből: az ó- és új-szövetség magyarázata, az eredeti szövegből.

c) A történelmi theológia köréből: bibliai theológia, egyház-történelem és symbolika.

d) A systematika theológia köréből a dogmatika, a ker. erkölcsstan.

e) A praktika theológia köréből: homiletika, kura pasztorális, liturgika, kateketika, szónoklattani gyakorlatok s az egyház-jog.

f) Az u. n. bölcseleti tantárgyak közül a bölcselet története, nevelés és oktatéstan.

Meghatározandó továbbá, hogy e tantárgyak közül az 1-ső évi tanfolyamban hallgatni kötelesek a theol. tudományok encyklopédiáját, ó- és új-szövetségi bevezetést, általános nevelés- és oktatéstant; a 2-ik évi tanfolyamban egyház-történelmet, homiletikát, ó- és új-szövetség magyarázatát. A 3-dik és 4-ik évi

folyamban az ifjaknak szabad választást kellene engedni a tantárgyak hallgatásának sorrendjében, természetesen azon kikötéssel, hogy a 4 éves tanfolyamon a fentebbi 6 pont alatt kijelölt kötelezett tantárgyakat abszolválniuk kell.

A mi a tanári pályára készülő ifjainkat illeti, ezekre nézve az egyetemi tanár-képezde illető tantárgyain kívül, kötelezővé kell tenni a fentebbi táblázatos kimutatásban elősorolt tantárgyak közül az egyháztörténelmet, a nevelés- és oktatástant, mely tantárgyakat felekezetiünk által beállítandó szak-férfiutól hallgatnák, a ki egyszersmind a leendő tanárok gyakorlati képzését is a kolozsvári ref. gymnáziumban vezetné.

4) A szorosabb értelemben vett theol. tárgyak előadására három, a tanár-képezdei tanfolyam kiegészítéséül — a fentebbi szakvélemény értelmében — egy rendes tanszék fölláttandó. Ezek mellett azonban, életbe léptetendő a magán-tanári intézmény is főleg azért, hogy a kiváló ifjabb tanerők számára nemes verseny legyen nyitva s azoknak sorából legyenek a rendes tanszékek betölthetők. Óhajtott volna e végett, hogy az egyh.-kerület állandó ig.-tanács által kiválasztandó s az egyházkerület által segélyezendő néhány kitűnő ifju, szak-képzettséget szerzendő, külföldi egyetemekre küldessék.

5) A papnövendékek gyakorlati kiképzésére nézve szükségesnek vélem, hogy a 3-dik évi tanfolyamon kezdve az ifjak a szemináriumi gyakorlatokat vezető tanár- és tanuló-társaik jelenlétében, felváltva végezzék a vasárnap délutáni isten tiszteletet. Az általuk irt és tartott beszéd, úgy a kidolgozás (elocutio), valamint az előadás (semiotika) szempontjából bírálat tárgyát képezné. A szemináriumi gyakorlatok vezetése mindenestre kiváló szónoki képességű s képzettségű tanárra bízandó, mert e tekintetben a példaadás hatása nagy jelentőségű.

6) A szokásos fél évi vizsgálatok mellőzendők. Azok helyett, az egyetemek mintájára, a havonként tartandó kollokviumokat, egyes kérdések feletti vitatkozásokat, sat. kell életbe léptetni.

Negyedik kérdés: minő alapokból?

Mielőtt e kérdésre válaszolnék, legyen szabad jeleznem a számításom szerinti szükségletet.

A. Egyszer mindenkorra kell:

1) a kolozsvári ref. egyház által e célra díjtalanul átbozsátandó b.-farkas-utcai telken a fakultás épületére, a mellékelt tervrajz és elkészített költség-számítás szerint	30,000 frt.
2) Első berendezésre és felszerelésre	5 000 frt.
	Összesen 35,000 frt.

B. A fakultás fõntartására évenként:*)

1) Négy rendes tanár fizetése 2,000 frtjával s kettõ számára szállásbér 300 forintjával, összesen 8,600 ft, melynek 8 %-al számított tőkéje	107,500 frt.
2) Harminc ifjunak évi kész-pénz-segély 100—100 forintjával, összesen 3,000 frt.**), melynek 8-al számított tőkéje	37,500 frt.
3) Pályadíjakra, évenként 300 frt, melynek 8 %-al számított tőkéje	3,750 frt.
4) Könyvtár gyarapítására évenként 200 frt, melynek 8 %-al számított tőkéje	2,500 frt.
5) Fűtésre, világításra évenként 300 frt, melynek 8 %-al számított tőkéje	3,750 frt.
6) Az épület konserválására évenként 100 frt, melynek 8 %-al számított tőkéje	1,250 frt.
	Összesen 156,250 frt.

Miért tagadnám, ha a t. bizottság fõlszólitana, hogy mutassam meg, hol van e jelentékeny összeg: kénytelen volnék kijelenteni, hogy ez idő szerint nem vagyok rá képes. És én még is, az eszme igaz és idves voltába vetett teljes bizalommal, meggyõződésém egész erejével állitni merem, hogy a fakultásnak létre kell jönie, s az létre is fog jöni. Ki ne meritette volna közülünk a multak történetébõl azt a vigasztaló, felemelõ s meggyõzõ tanulságot, hogy minden oly eszme, mely annak, a mi jó, nemes és igaz, bármily parányi részét is rejti méhében, elõbb-utóbb életre kél s gyõzelemre jut s ha a kezdeményezõk a siker teljességét nem is érhetik meg, de õvé a jövendõ. Nekem van hitem a prot. nemzeti szellem teremtõ hatalmában. Az a szellem, mely csak

*) A külföldi egyetemek mellett fönnálló theol. fakultások jelentékeny részénél sincs enynyinél több. Ezeknek számát kiegészítik egyfelõl a theol. fakultás magán-tanárai s másfelõl az egyetem s egyetemi tanár-képezde illetõ rendes tanárai.

***) E mellett a fakultás növendékeinek jelentékeny jövedelmi forrását képezheti az, hogy a kolozsvári ref. gymnáziumi tanulók magán-tanítói gyanánt alkalmaztatnak.

e parányi Erdélyben is, századokon át, anynyi fenséges alkotást hozott létre, nem halt még ki; most is él sok szívben az áldozat-készség azért, a mi nagy, nemes és örök, csak lángra kell lobbantani a gyakran hamvval borított parázst.

Első feladatunk ennél fogva az építkezésre adakozásokat, a főtartás biztosítására alapítványokat gyűjteni. Azon reményben, hogy e jóakaratu törekvéstől a t. bizottság helyeslését, egyházkerületünk ig. tanácsa engedélyét megtagadai nem fogja, az országos akció e tekintetben megkezdendő. Szerencsés vagyok a t. bizottság előtt nyilvánithatni, hogy anyaszentegyházunk legtekintélyesebb vezérférfiai közül többeknek véleményét e tárgyban előlegesen kikértem s egyhangulag oda nyilatkoztak, hogy e törekvést helyeslik s ténylegesen gyámolitni fogják. Első sorban emlitem föl azt a férfit, kit mindenütt, hol hazai köz-érdeki kezdeményezésről s áldozat-készségről van szó, mindig a legelső közt tisztelhetünk. Gr. Mikó Imre ó nagyméltósága múlt hó 14-én hozzám intézett nagy becsü soraiiban a többek közt így nyilatkozik: „az egyetemmel kapcsolatba hozandó prot. fakultás eszméjét — mihelyt az nem az enyedi főtanoda alapjainak igénybe vételével, következőleg ennek megrövidítésénél szándékolatik létrehozni — csak üdvözölni tudom és ez eszme valószínűsítésére szóval és tettel, lehetőségemhez képest közremunkálni, kész vagyok.“

Szerencsés valék, hasonló helyeslő s buzdító nyilatkozatokat nyerni még több áldozni-kész és áldozni-tudó nagyjainktól. Ily nyilatkozatok a siker biztosítékát önmagukban hordják s meggyőznek a felől, hogy ha egy kiküldendő végrehajtó bizottság nem lankadó kitartással, az ország különböző vidékein — hogy úgy szóljak — kifürkészi s részint közre bocsátandó fölhívások, részint s főleg személyes megtalálások útján meghódítja ez eszmének mindazokat, kik ez iránt fogékony érzéssel bírnak: az óhajtott eredmény előbb-utóbb bekövetkezik. Engedje meg a t. bizottság ráműtatnom a hazai protestantizmus legújabb történetéből egy felemelő s buzdító példára. E példa a nagyérdemű Török Pál, dunamelléki ref. szuperintendensé, ki néhány évi buzgó munkásságának gyümölcséül, szuperintendenciája közgyűlésének a f. évben egy félmilliónál több értékű vagyonnal számolt be s ez által emelt magának soha el nem porló emlék-oszlopot. Egyesült erővel kövessük példáját mi is. A XIX-ik századnak is vannak Bethlen Gáborai

s Lorantfi Zsuzsánái; keressük fel s hódítsuk meg őket, a nélkül azonban, hogy az ilyenek mellett az evangéliumi özvegyek filléreit kicsinylenők.

Az egyéni áldozat-készségen kívül jelezhetnék még más forrásokat is, melyek egy prot. fakultás föllállítása javára értékesíthetők. Ilyen lehet p. o. a kameratikum megváltása címén a kormánynyal eszközlendő egyezkedés, melyről azonban ez alkalommal bővebben szólanom, az eszélyesség tiltja, ugy szintén egy más fölhasználható forrásról is idő előtti volna, említést tennem.

És most, t. bizottság, miután a nt. egyházkerületi közgyűlés által kitűzött kérdésekre pontonkint előadtam volna nézeteimet, engedje meg a t. bizottság, hogy az így kifejtett nézetek alapján körvonalozzam azon tervezetet, melyet az erd. ref. egyházkerület theol. fakultásának és tanár-képző-intézetének föllállítására nézve e 15-ös bizottság az egyházkerületi közgyűlés elé volna terjesztendő.

E szerint: állitson föl az erd. ref. egyházkerület Kolozsvárt, a kolozsvári m. kir. tudományegyetemmel és az a mellett főnnálló tanár-képezdével kapcsolatban egy prot. theol. fakultást, a szoros értelemben vett theológiai tantárgyak számára 3, a tanárképzés kiegészítésére választott egy r. szak-tanárral, és a viszonyokhoz képest szaporítandó magán-tanárokkal, a mely fakultás ev. ref. szempontból kiegészítvén az egyetem és tanár-képezdéje által nyújtott képzést, az erdelyi ev. ref. egyházkerületnek lelkészeket és tanárokat neveljen, mind a lelkészek, mind a tanárok képesítettségét egy külön egyházkerületi s állandólag a főt. püspök ur elnöke alatt működő egyházkerületi bizottság ítélvén meg, illetőleg mondván ki.

Alapittassék e fakultás a korlátozott tanítási és tanulási szabadság elvére oly értelemben, hogy a fakultás rendes tanárait az egyházkerület tanár-választási törvényei értelmében szabadon választja, a magán-tanárokat jelentkezők képesítettségét előrebocsátott írásbeli és szóbeli vizsgálatok alapján a fakultás ítéli meg, az egyházkerületi állandó vizsgálóbizottság pedig megerősíti; a tanulási szabadság korlátai pedig oly módon legyenek megszabva, hogy az intézet rendes hallgatóiul csak is érettségi vizsgálatot állott ifjak vehetők fel; továbbá, jelöltessenek ki azon legszorosabb értelemben vett theol. tantárgyak, melyeknek hallgatását minden papi-szigorlatra lépni.

kívánó növendék 8 szemeszter alatt kimutatni köteles hetenkint legalább 16 órában, és ismét azon előkészítő tantárgyak, melyek a két első tanévben szükségkép hallgatók. A szokásos félévi vizsgálatok mellőztével köteles legyen minden r.- és m.-tanár koronkint kolloquiumokat tartani a hallgatókkal, minek sikerrel való megtörténte nélkül egy hallgató sem bocsátandó papi-szigorlatra. A leendő tanárok az egyetemi tanár-képezde kötelezett tantárgyain kívül kötelesek kimutatni, hogy a fakultás körében tartott előadások közül az egyháztörténelmieket, nevelés- és oktatástaniakat, mint r. hallgatók látogatták, kolloquiumokat állottak s azon felül a negyedik tanév folyamán részt vettek az egyházkerület által e végett választott r. szak-tanár által vezetett s a kolozsvári ev. ref. középtanodával kapcsolatban álló pedagógikum gyakorlataiban. A lelkészek és tanár-növendékek lakjanak — az előjáróság által különösen engedélyezett esetek kivételével — az intézetben s álljanak az intézetben szintén benlakó két tanár erkölcsi felügyelete alatt.

Ime, t. bizottság, legáltalánosabb körvonalai azon „központi teljes, a tudományok jelen fejlettségének színvonalán álló“ fakultásnak, melyet az 1875.

egyházkerületi közgyűlés 42-ik számú határozatában jelzett s mely a Kolozsvártt készen kínálkozó segéd-eszközök észszerű felhasználásával s a prot. szellem buzgó hiveinek áldozat-készségével, hiszem istenemet, nem nagy idő idő alatt föl is állítható!

Kérem tehát a t. bizottságot, hogy az 1875. egyh.-ker. közgyűlés által „első rendű szükségkint“ kimondott s a fentebbiekben körvonalmazott lelkész- és tanár-kárpóztó-intézetnek föllállítását javasolja a közgyűlésnek.

A mi pedig a kivitel anyagi oldalát illeti, kérem a t. bizottságot, sziveskedjék e tekintetben időt engedni addig, míg egy közelebbtről egybeülendő végrehajtó bizottság az állandó igazg.-tanácstól kérendő engedély nyomán, a szükséges alapítványok gyűjtését eszközli, s működésének eredményéről a t. bizottságnak jelentést tesz oly idején, hogy ha a t. bizottság jónak látja, még a jövő évi közgyűlésre, a kérdés ez ágára vonatkozólag is, tüzetes előterjesztést tehessen.

Ajánlom indítványomat a t. bizottság nagy becsü figyelmébe, maradván
a főtiszteletű elnök urnak,
a méjjen tisztelt bizottságnak
Kolozsvártt, november 8-án, 1875.

alázatos szolgálója
Szász Domokos.

TÁRCA.

Miféle nevelés ér legtöbbet?

(Folytatása és vége.)

Sőt, nem csak ezen a módon kiváltképen vallásos az igaz tudomány. Hanem az által is, hogy méj tiszteletet s megingathatlan hitet költ a hatás azon egyöntetűsége iránt, melyre az egész természet tanubizonyosság. A tudomány embere, gyűjtött tapasztalatainál fogva, rendületlenül hisz a tünemények változhatatlan viszonyában, az ok és okozat soha meg nem másuló összefüggésében, a jó, vagy rossz következmény szükségképeniségében. Míg a közönséges halandó azt hiszi, hogy engedetlensége dacára is kikerülheti, vagy elnyerheti a hagyományos hit által kilátásba helyezett büntetést, vagy jutalmat: addig a tudományos ember tudja, hogy a jutalom és büntetés benne van már a dolgok megállapított rendében, s az engedetlenség büntetése kikerülhetetlen. Tudja, hogy azon törvények, a melyeknek alá kell vetnünk magunkat, jóllehet kérielhetetlenek, de egyúttal jótékonyak is. Tudja, hogy hozzájuk alkalmazkodva, a dolgok mindig nagyobb tökéletességre, nagyobb boldogságra tesznek szert. Ennél fogva, folyton ezen törvények szorgalmazására ösztönöztetik, s bosszantja az, ha figyelembe nem vétetnek. A dolgok örök törvényeinek és az irántuk tanúsítandó engedelmisség szükséges voltának ilyenén tanítása által bizonyítja magát a tudós valóságos vallásos embernek.

Add végre még ehhez a tudománynak ama másik vallásos oldalát is, hogy csak ez képes egyedül magunkról s a

mindenség csodáihoz való viszonyunkról kellő fogalmat szereztetni velünk. Midőn kitünteti mindazt, a mit tudunk adatott, egyúttal azon határokat is megmútatja, a melyeken túl nem tudhatunk semmit. Még pedig nem vita nélkül elfogadni kívánt állítás útján tanítja a létezők végökének megismerhetlenségét, hanem az által ismerteti el velünk határozottan e lehetetlenséget, hogy minden irányban áthághatatlan határhoz vezet bennünket. Az emberi értelemnek korlátoltságát, az emberi értelmet felül muló dolgokkal szemben, semmi se bizonyíthatná jobban be, mint ezen tény. Míg az emberi hagyomány és tekintély irányában rátartó: a végetlent elrejtő titokzatos fátyol előtt alázatos a tudomány; ilyen az igazi büszkeség s az igazi alázatosság. Csak az őszinte tudományos ember (s e cim alatt nem a távolságok pusztá kiszámítóját, vagy a vegyek elemezőjét, vagy a fajok osztályokba sorozóját értjük; hanem az olyan embert, a ki alsóbb rendű igazságok nyomán keresi a magasakat, esetleg a legmagasabbat) ismételjük, csak a valódi tudományos ember tudhatja igazán, mennyire felül haladja nem csak az emberi tudást, hanem még az emberi felfogást is azon egyetemes erő, a melynek a természet, élet s gondolat különböző nyilatkozat módjai.

Mindezekből következik, hogy a tudomány legalkalmasabb mind észfejlesztő eszközül, mind az életben útmutatóul. A dolgok jelentésének tanulása minden tekintetben többet ér a szavak jelentésének tudásánál. Akár az ész, akár az erkölcs, vagy vallás fejlesztésének szempontjából tekintsük a dolgot: a bennünket körülvevő tünemények tanulmányozása végetlenül becsesebb, a nyelvtanok s szótárak tanulmányozásánál.

E szerint, a kiindulás pontunkul szolgált kérdésre: — melyik ismeretfaj a legbecsesebb? — mindenfelől azon feleletet nyertük: a tudomány. Bár merre tapogatózunk is: ide lyukad ki az eredmény. Közvetlen önfentartás tekintetéből ép úgy, mint az élet, vagy egészség megőrizhetésének szempontjából — legfőbb fontosságú ismeretfaj — a tudomány. Ha a közvetett önfentartást — azt a mit a közéletben biztos életmódszerzésnek mondanak — tekintjük: ennél is leghasznosabb ismeretfaj — a tudomány. A szülői hivatást kellőképp csak a tudomány vezérlete alatt teljesíthetjük. A nemzet múlt és jelen életének magyarázatához, mely nélkül a polgár cselekvésmódját helyes irányban nem vezetheti, a tudomány szolgáltatja a szükséges kulcsot. Ha arról van szó, bármely művészet ágban mi módon termelhetni a legelőkeltebb műdarabot, vagy a késznek legmagasabb élvezetére mi képesít: erre megint a tudomány a legcélszerűbb előkészítő eszköz. Ész, erkölcs, vagy vallás-fejlesztés szempontjából, szintén a tudomány képezi a leghatályosabb tanulmány-anyagot. A vizsgálódásaink kezdetén oly bonyolultnak látszó kérdés, minél előbbre haladtunk, annál egyszerűbbé változott át. Semmi szükség se lett arra, hogy a különféle emberi cselekvésmódokat, fontosságuk sorrendje szerint, osztályozzuk s az ezekre egyenkint előkészíteni alkalmas tanulmányokat kikéressük: mivel azt tapasztaltuk, hogy a tudomány — lehető legtágasabb értelmében véve e szót — mind e cselekvésmódokra, a lehető legjobb előkészítő eszköz. E szerint nem kelle döntenünk azon kérdésben sem, mely tudományok aránylag nagy becsűek — habár csak a szokás szülte volna is ezt — vagy melyek kevésbé becsesek, habár belértékük nagyobb is, mint amazoké, mivel úgy tapasztaltuk, hogy azon ismeret-faj, mely minden tekintetben értékesnek bizonyult, belbecs tekintetéből is a legértékesebb: az ilyennek becsé nem függ a közvéleménytől, hanem oly állandó, mint a mily állandó az ember viszonya az őt körülvevő külvilághoz. Minden tudomány igazságai szükségképpeniek s elévülhetetlenek lévén: örök időkig fognak érdekelni minden embert. Kiszámíthatatlan fontossággal bír az emberek ép úgy jelen, mint legtávolabb jövő cselekvésük szabályozása szempontjából, hogy a testi, szellemi s társadalmi élet tudományában jártasok legyenek; sőt, hogy minden más tudományt is értsenek, mivel ezek meg az élet tudományához mintegy kulcsul tekinthetők.

Mind a mellett, nevelési rendszerével büszkélkedő korunk, épen e mindennél fontosabb tanulmány-ágot hanyagolja el. Mert bár a mit polgárisultságnak nevez a világ, a tudomány segítségével nélkül soha létre nem jött volna: mégis polgárisultságnak tartott nevelési rendszerünknek (alig észrevehető részét képezi a tudomány. Bár a tudomány előhaladottságának köszönhetjük azt, hogy most milliók bírnak megélni ott, a hol az előtt ezek számára alig termett elég élelem: mégis ezen milliók közül alig néhány ezer méltatja figyelmére azon tudományt, mely létezésüket lehetővé tette. Bár a dolgok tulajdonságainak s egymáshoz való viszonyuknak növekedő ismerete tette a vándorló néptörzseket nem csak arra képessé, hogy ember-számban gazdag nemzetekké szaporodjanak, hanem arra is, hogy ezen népes nemzetek megszámlálhatatlan egyedei oly kényelemre s gyönyörökre teheszenek szert, a melyről az az egy néhány mezitelen ős még álmodni sem volt képes, lehetőségét pedig egyáltalán el nem hitte volna: mind a mellett, az ismereteknek ez a faja még legfelsőbb tanintézeteink részéről is csak némi kénytelen kelletlen elismerésben részesül. A legotrombább babonák járma alól való kiszabadulásunkat annak köszönhetjük, hogy lassankint szaporodott ismeretünk a tünemények világa körül; megtanultuk, melyek szoktak egy időben jelentkezni, s melyek egymás után; s e szerint változhatatlan törvényeket állapíthatunk meg közöttük. Tudomány híján még maig is

fetisheket imádhathatnánk, vagy százankint leölt áldozatokkal engesztelhetnénk ördögszerű isteneket. S jöllehet a tudomány a tárgyak felől régebben uralgott lealázó fogalmak helyett a természet nagyszerűségének némi felfogására képesített: mind a mellett vallásaink vádakkal s templomi szószékeink rágalomokkal halmozják el.

Vagy ha a kezünk alatt levő tárgyat egy keleti regére alkalmazni nem ártalljuk, azt mondhatjuk, hogy az ismeretek családjában a tudomány van a konyha-szolgáló szerepére aacsonyítva, mely titokban nem is sejtett tőkélyeket rejteget. Minden dolog ő rá lett tölva; az ő ügyessége, esze s feláldozó készsége szerzett meg minden kényelmi s fényűzési cikket; s habár folyton a többiek javára dolgozott, háttérbe szorítottatott, csakhogy testvérei fitogtathassák szedett-vedett cicomáikat a világ előtt. Sőt a párhuzam még tovább is igaz. Mert gyorsan közelgünk a végmegoldás felé, midőn a szerepek fölcserélődnek; s míg a főnhéjazó testvérek, a mint megérdemlik, mellőztetni fognak: a tudomány, érdeme s szépsége miatt legfőbbnek kiáltatván ki, uralkodni fog mindenek felett.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Az új házassági törvény, mely a kormány új javaslatai között van, kiváló társadalmi fontossággal bír. Nem hozza ugyan be a kényszerítő polgári házasságot, sőt a szükségbelit sem, de orvosolja a jelenleg fenforgó bajokat s többet ér az osztrák „Noth-Civil Ehe-nél“. Trefort törvényjavaslata nem áll a felekezet nélkülség alapján. E javaslat szerint: érvényes házasságot köthetnek zsidó és keresztény felek egymással a nélkül, hogy felekezet-nélkülieknek kellene magukat nyilvánítaniok. Házasságot köthetnek nazarénusok is, habár nincs anakönyv-vezetési joguk. S végre, házasságot köthetnek oly keresztény párok is, kiktől hitelvi okból az egyházi esketés megtagadtatik. Szóval, a javaslat, ha törvénynyé válik, mindenestre segíteni fog a létező bajokon s nevezetes lépés a kényszerítő polgári házasság felé, mely bár minél hamarabb elkövetkeznék!

= Az evang. egyház általános gyűlése nov. 8-án délután Geduly szuperintendes és Szentiványi kerületi felügyelő elnöklété alatt értekezletet tartott, mely megállapította azon ünnepélyességeket, melyek közt Zsedényi Ede, újonnan választott egyetemes főfelügyelő nov. 10-én reggeli 8 órakor hivatalába beigtattatik. A mondott időben a konvent tagjai az evang. egyház iskola-épületének nagy termében gyűlnek össze, s ott fogadják a bizottság jelentését a községek szavazatainak eredményéről. Erre a 15 tagu bizottság hívja meg az újonnan választottat, ki megérkezvén, istentisztelet tartatik, és Cékus szuperintendens mond ünnepi szónoklatot. Ennek végével a négy szuperintendens az oltár elé lép, s legidősebbjök a szokásos kérdéseket intézi a főfelügyelőhöz, a ki a szuperintendenciális felügyelők által környezve az oltár előtt a szuperintendensekkel szemben foglal helyet. E szertartás után a legifjabb szuperintendens felolvassa az eskü-formát. Az eskü letétele után az újonnan választott veszi át az elnökséget s beszédet tart, mire Radvánszky Antal báró, kerületi felügyelő, a négy szuperintendencia nevében üdvözi őt. Az értekezlet további folyamában fölmerült azon indítvány, hogy jövődöbéli választásoknál második szavazásnak csak akkor legyen helye, ha a jelöltek fölötti első szavazásban abszolút többség nem mutatkozott. A dunán-inneni szuperintendencia a bánya kerületi szuperintendenciába divó szavazási mód ellen emelt kifogást, hol a községek, a szavazatok számát illetőleg, nem egyenrangúak. Az értekezlet után a négy szuperintendencia egymás után tiszteleggett Zsedényinél.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdásznál az ev. uéf. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

V. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, NOVEMBER 25, 1875.

256—47. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. Szerkesztői iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külnagyarutca, 9 sz. —

Vallásos életünkről.

Az „Erd. prot. közlöny“ 42—43 számaiban olvastam t. Mike Lajos urnak „Vallásos életünk sebeiről“ írt cikkét, melylyel majdnem olyan formán gondolkozó lelkemhez szólott és sok igazat mond el. — Én annak bírálataba nem bocsátkozom; tisztelem nézeteit; de mindeniket nem osztom.

Vallásos és politikai életünk előmozdítására a kormány megtett egy lépést: az iskolaügyet némileg kezéhez vette, remélve ez által egy új nemzedéket teremteni. Mindenik vallásos felekezet papjai, egyházférfiai a nekik kimutatott pályán keresik az útát-módot, melynél fogva vallásos erkölcsű hiveket állítsanak elő; igyekeznek a vallásos életünken rágódó sebeket begyógyítani, s oly írt készíteni reá, mely virágzó egészségűvé tegye a beteget.

Alakulnak a jótékony célú egyletek, melyek felkeresik a szegény, nyomorultat a különböző menházak felállításával. — Továbbá, alakulnak tudományos egyletek, melyek jótékony munkásságukkal oda hatnak, hogy az emberiség fejlesztessék az alantabb rétegekben is, munkássági s erkölcsi szempontból.

Mindezeknek szép jelei mutatkoznak vidéken-kint, s egy-egy városban és nagyobb községekben, melyek példányképül fognak szolgálni a jövő nemzedéknek is.

S mind ezeket mi teremti? Nem a vallásos méjj érzület-é, mely hova-tovább búvárkodik, kibányászni mindazt, mi a földet széppé és az emberiséget rajta boldoggá tenni igyekszik!

Lengje tehát át egyesek vallásos cselekedete és a közügy iránti buzgósága mindnyájunk lelkét; lelkesüljünk minden nemes ügy iránt vallásos melegséggel, hogy ez hassa át egész életünket.

Megvolt és van az emberben a jóratörékvés hajlama, csak vezetni kell azt azon érzéssel, mely nem

csak az egyesek, hanem az egész emberiség jóllétével függ össze, mert valameddig partikularis szempontból történik valamely intézmény, nem szül az egyebet, mint egyik a más iránti hidegséget, elfajulást.

Térjünk már most át vallásos életünk mezejére; lássuk, mikint dicsekedhetünk e tekintetben!

Azt mondja a közpéldabeszéd: „nézd meg valamely községben az egyház épületeit, templomát, iskoláját és temetkező helyét: arról megítélheted a nép vallásos életét!“ —

Hogy ezen példabeszédből sok igaz, ahhoz nem kell sok bizonyítás, mert sok tekintélyes egyházban ha szerte néz az ember, nem talál egyebre, mint rettenetes hanyagságra, mely nagyobb részt nem a nép hibája, hanem lelketlen előjáróié, kikben nincs buzgóság, nincs vallásos érzés; kikben inkább ki van fejlődve minden, mint a mi isteni. — Már ha ilyen kettő-három van egy községben, az elég a község elvallástalanítására; míg megfordítva, ugyanannyi vallásos érzéstű egyén elég arra, hogy vallásosságot idézzen elő erőlyes példaadással.

Ha nincs a népben vallásos melegség, s elhidedgült a templomtól, annak nem ő az oka, sem az, hogy miért jár lelkésze egy forma ruhában vele, vagy miért jár vele kaszálni, kapálni, szántani, erdőlni, s mindezek ha másképp volnának, nagyobb tisztelettel viseltetnének; mert látjuk, hogy a rom. katholicusoknak elég fényes templomuk van kívül-belül, a mellett elég fényesek papjaik is, s elég nagy urak hozzánk ref. papokhoz képest, de azért még sem látunk nagyobb buzgóságot és vallásosságot.

A mai században bizony buzgó vallásossággal nem dicsekedhetünk, s ennek legfőbb oka, hogy elszegényedtünk anyagilag. Kereskedelmünk nincs, gazdaszatunk rosz minden tekintetben, nem tudunk egyebet produkálni, mint egy kevés gabonát. Ennek kö-

vetkeztében éjet napot össze kell tenni a népnek, hogy megélhessen, munkálnia kell folytonosan, — még vasárnap is, — de ennek se a nép az oka. — A kényszer oda vezette a népet, hogy még vasárnap is foly a munka hétköznapi módra; pl. ritka helység, hol vasárnap reggel — a mint az aratási, széna-csinálási idő bekövetkezik — hogy kaláka ne legyen. S kik kezdeményezték ezt? Maguk az előkelőbbek, ezek után ment a nép — s így, vagy magának, vagy másnak megy dolgozni még vasárnap is. A mi már nem is feltűnő, reggel jókor foly a kiabálás kalákába zeneszóval, foly a munka egész délig, némely helyen csak harangozásig; ekkor hazajönnek, foly az ebéd, esznek és isznak, hogy ne, hisz a jó földes úr vedresleg adja fel a pálinkát. Ez alatt bekövetkezik a délutáni harangozás, templomba kell menni. De ki? Hiszen most foly legjobban a pálinka ivás, a köszöntés. Így bizony, nyáron csak a papé, mesteré, harangozó a templom, a míg a mezei munka bevégeződik; azután csak eljőveget egy-kettő a templomba, ezek hárman-négyen imádkozhatnak a künn levőkért. — A lelkész ilyenkor nehogy szóljon a népnek a hanyagságról, mert aztán a jó pátrónus megneheztel, s még a többi is.

A pap s a tanító tanítja kicsinynek nagyok: „A te uradnak, istenednek szombatja van, ne tégy akkor semmi dolgot!”

A kormány némi áldozatokat tesz a nevelés-ügy terjesztésére s a vallásos erkölcsnek minél nagyobb mértékben való terjesztésére; s jellemző, hogy a fényes iskolák mellé fényes fogházak épülnek — mind a nép boldogítására. — S mégis csak úgy van az, hogy az iskola, a templom üres különösen falu helyen, a fogház, a kocsmák és fogházak, mint az iskolák és templomok a néppel.

Mind ennek nem a nép az oka, egyházi és politikai kormányzatunk igen atyáskodó és sokat elnéző, s ezen sok elnézés folytán csoda-e, ha a nép súlyed, s inkább telnek a kocsmák és fogházak, mint az iskolák és templomok a néppel.

Legyenek csak egyházi és politikai gondnokaink elsőtől utolsóig méjjen vallásosok, mint régi jó elődeik; munkálódjanak maguk is azon, hogy a nép között terjeszszék a vallásos melegséget, s vessenek gátot annak, a mi nem vallásos s annak hátrányára van; menjenek jó példával előre, a miveltebb osztályok tartsák meg az ünnepeket a néppel a né-

pért, — de maguk menvén abban előre: a nép bizonyosan követni fogja. Ebben az ügyben tehetnének valamit a politikai hatóságok is, mert egyházi és világi kormányzók vannak arra hivatva, hogy a hazának vallásos, buzgó és hazáját szerető, tisztelő honfiakat teremtsenek, miután maga a lelkész és tanító nem elégséges arra. — Terjeszszék ki figyelmüket a népre, s a vasárnapi hétköznapias munkálkodást, kalmárkodást tiltsák el, bór-, pálinka-mérő helyeket zárassák be ünnepnapokon, s egyáltalában minden oly helyet, mely az ünnep magasztosságával nem fér össze, s így lassan reá lehet szoktatni a népet a vallásos életre, s reá az olvasásra és tanulásra; de másképp soha: ezt határozottan merem állítani!

Csak ezen intézkedés után lehet népkönyvtárakat felállítani, s ott felolvasásokat tartani a népnek. Ezt minden jóra való községben igen könnyen megkedveltetheti az erélyes előjáróság, csak legyen mind a testiekben, mind a lelkiekben buzgó munkás a maga idejében, mert két-három tekintélyes egyén egy községben, ha egyetért s a törvényt megtartja, s a nép boldogságát a maga boldogságáért is szívéen hordja, sok szépet és nemes tettet ki tud vinni.

Mi lelkészek eleget sirunk, jajgatunk, panaszo-lunk, de nagyon ritkán vigasztalódunk meg, s ritka helyt látják át a szegény papnak nyomorát és érdemeit; de annak sem a köznép az oka, hanem a község előkelőbbjei, a kik a vallásosságot és miveltséget nem terjesztik karöltve a lelkésszel együtt a nép között, s erre a kormány közege sem ügyel fel lelkiismeretesen, mely a papi és egyházi tekintély fentartására nagy befolyással lenne, s úgy a vallásosság és közerkölcsiség meggyökereztetésére. — Legyenek egyházi és világi gondnokaink igazi egyházi férfiak; vegyék méjjen szívökre az egyházi életet és annak fejlődését, lépjenek fel minden jónak előmozdítására, mely egyházukat virágzóvá teszi, s nemes indulatjukba vegyenek fel a nép közül is mentől többet, mert míg így nem tesznek, s együttesen nem világosítják a szegény köznépet, vége a virágzó egyházas életnek, és a human szellem terjesztésének.

A hány virágzó egyházat ismerem, abban a papon kívül, tevékeny, munkás egyházi gondnokokat találtam, s ezeknek lehet köszönni a vallásos buzgóságot és szép rendet — tisztelet az ilyen gondnokoknak; de vajmi kevesen vannak!

Egyházi gondnokaink igen tekintélyes, szép számmal vannak, a kik szívtükön hordják szegény protestáns egyházunk multját és jelenét, s az önerején kifejtett egyházat tehetségük szerint fejlesztik is, — de vannak olyanok is, a kiktől elfajulhat, elpusztulhat a ref. egyház, mert sem multját, sem jelenét nem ismerik, annál kevésbé annak virágoztatási módját. — S miért? Azért, mert az egyházi irodalomból egy könyve sincs; de még egyházi lapot sem járát; már pedig egy egyházi gondnoknak, ha elfogadja ezen címet és hivataalt, kötelessége volna, az egyházi irodalmat terjeszteni. nem csak a papokra bizni. De még a papok között is hány jó módu van, a ki csak társaságban járát egy vagy más egyházi lapot, még az esperesek közül is. — Pedig gondnokaink (tisztelet a kivételeknek) milyen szépen terjeszthetnék tekintélyes befolyásuknál; fogva mind az egyházi, mind az iskolai lapokat különösen olvasóegyleteknél; mert akárhány olvasó-egyletet látunk, a hol sem egyházi, sem iskolai lap nem létezik; a miből az tűnik ki, hogy kevés a vallásos érdeklődés. Aztán csodálkozunk a szegény köznépen, hogy ez miért nem érdeklődik a templom és iskola iránt, mikor még vezér-férfiaink sem sokat gondolnak velej; aynyira kicsinyesnek tűnik fel, holott éppen az volna a szép dolog, hogy a politikai újságokkal együtt olvassák az egyháziakat és iskolai lapokat is. Hiszen, csak úgy lehetünk egész emberek, ha mindenik téren van egy kevés ismeretünk; csak így használhatunk mind egyházi, mind politikai téren a közügynek.

Szegény ev. ref. egyházunknak multja és jelene lengje át világi, egyházi atyáinak lelkét, szívet oly módon, hogy annak felvirágoztatására tegyenek meg mindent; mert míg az egyház és vallásosság nem lesz erős és virágzó: — bajosan jön el isten országai!

Hogy a sátoros ünnepek napjainak számát kevesbítsük, az én szerény nézetem szerint, még nem jött el az ideje; majd ha oda értünk a köznéppel együtt, akkor úgy lassan kifelejtjük; most nincs semmi rossz hatása annak a népre, csak hogy érzene mindenik innepnek fontosságát.

A hétköznapi harangozásra és templomozásra nézve is az a nézetem, maradjon meg az mindennapiasnak, mert jó szokás az, s ha mindjárt nem is érkezik a nép a hétköznapi templomozásra meg-

jelenni, jól esik, ha hallja is a reggeli és estvéli harangszót, mely eszibe juttatja egy vallásos kötelességnek elmulasztását, vagy megtevését.

Most bezárom soraimat azzal az óhajttással: vajha a közszükség oda vezérelné politikai hatóságaink figyelmét, hogy a nép vallásos erkölcsü érzületére több figyelmet fordítana, s az ünnepek szoros megtartására vezérelné, bölcs belátásánál fogva az aynyira hétköznapiassá vált vasárnapi mezei munkálkodást szüntetné be, s mindenféle iparajtókat záratna be vasárnapokon, hogy lengné át azt a napot a nép millióinak szívében a vallásos ihletségnek melege. —

Puskás Lajos,
ref. pap.

A kerületi közgyűlés folyó évi 66-dik szám alatt kelt határozatáról.

Bevégződvén a mezei munka ez évi idénye, tollat veszek kezembe, hogy az alább irt tárgyra vonatkozó nézeteimet nyilvánosság elé juttassam. A mezei gazdaságot azért említem, mert tetszik tudni, nt. szerkesztő ur, hogy mi falusi ref. papok sok úrnak szolgálunk, le a falusbiróig; de szolgálunk, akárám mondani, foglalkozunk, helyesebben foglalatatoskodtatunk mezei gazdasáttal is. Mert az egyházzal való összeköttetésünk olyan forma, mint a házaspároké, kikre nézve e materiális időkorban csaknem jogérvényű ez elv: a férj az ebédéről, a nő a reggeliről és vacsoráról gondoskodik. De jó, hogy a nőm ezt nem hallja, lenne hadd el-hadd. Éppen így van az egyház és a pap; ha az egyház ad ebédet — kepet —, a reggelit és vacsorát, azaz, a mi a kepeből ki nem telik, azt nekünk papoknak kell előteremtteni a szánts, vess, kapálj, kaszálj, sat. áliai. Ez az egyik és pedig fő oka annak, hogy falusi ref. papok oly kevesen és ritkán vesznek tollat kezükbe gondolatuk és észleletük nyilvánítására. De talán enynyi elég is volna exordiumnak.

Azonban, még azt sem hagyhatom említetlenül, hogy a hirlapba való irással olyan formán van az ember, mint a kis gyerek a járnai kezdéssel: félünk, mint ez, az eséstől mi is, azaz, nagy gonddal kiizzadt cikkünk „kosárba“-esésétől. Aztán, még félünk az ithon levő papoktól is, mert a mult szept. 19-én tartott Ferdinánd gyász-innepély alkalmával is egy pap megtámadott egy ifju papot, ki nem régi egyházmegyénkben, azért, hogy a lapba irogat és azt mondta neki: „öcsém, közöttünk megélhetsz, de a lapba ne írálj!“ Még ekkor feltettem volt magamban, hogy ámbár még eddig nem irtam, de már most csak azért is megpróbálom, azon feltét alatt: ha a nt. szerkesztő ur megígéri, hogy incognitó utazhatom a „vidéki levelezés kocsián.“ Nő de, szinte feledém, hogy a papnők sem igen szeretik az efféle — mint ők mondják — írka-firkát;

elég — azt mondják — ha vasárnapra egy prédikációt ír és tanul a pap, az ezen kívül fenmaradó időt fordítsa gazdaságra, mert másképp felkopik az álla. Ebben van is valami igazuk. Most veszem észre, hogy már kétszer „kiirtam“ a feleségemet; tudom is, hogy ha ezt megtudná, a Kukliné prédikációit — nem tudom hányadik — de a lehető legbővebb kiadásban végig kellene hallgatnom. Aztán, kérem, legyen kedve a szegény ref. papnak lapba írni ennyi és ily fontos akadályok dacára? És ime, itt a második exordium. Hát kérem, nt. szerkesztő ur! nem vagyunk-e mi irodalmi celebritás? Legelső alkalommal is egy tárgynak két bevezetést is írni tudni! Hanem hát meglehet, hogy a nt. szerkesztő ur azt fogja mondani mind ezekre: „Vanitatum vanitas és a t. olvasó gyötrelme.“ Azért tehát térjünk már a tárgyra.)*

Vártam sokáig, — aug. 26-tól oktob. 25-ig — hogy azon tárgyat, melyről szerény véleményemet elmondandó vagyok, hivatottabb és avatottabb egyén fogja — a felhívás következtében — tovább fejteni. De mind addig hiában vártam.

A tárgy, miről szólni akarok: az isk. tanítók özvegyei és árvái számára megadott kegyév.

Ámbár az „egy ref. pap“ e tárgyról sokat elmondott; de azért van még arról mondani való elég.

E tárgyra vonatkozólag a ft. egyházkerületi közgyűlés folyó évi jegyzőkönyve 66-ik száma alatt ez a határozat áll: „a papi özvegy-árvai kegy-év a fizetés menyiségére tekintet nélkül minden tanító özvegyeire és árváira kiterjesztetik azon határozattal, hogy a tanítói állomás üresedésben léte alatt a helyt lakó lelkész köteles tanítani.“

A kegy-évről nincsen mondani valónk; ideje volt már, hogy megadassék. De annál több mondandónk van „a megadás mikéntjéről.“

Minden kornak van egy s néha több divatos eszméje. Korunknak is van. Egyik ezek közül „a tanítók állapotának jobbítása.“ A jelenkor e hangos kívánalmát teljesítette a magyar országgyűlés a tanítók, özvegyeik és árváik nyugdíjazásáról szóló törvénycikkkel. Ennek hódolt a főt. egyházkerületi közgyűlés is a fönnebb idézett határozatával, illetőleg törvénycikkével. Csakhogy, míg az országgyűlés terjedelmesen, körülményesen és világosan írta meg törvénycikkét, addig a főt. egyházkerületi közgyűlés igen röviden, hogy ne mondjam, félszegen írta meg határozatát. Pedig előtte állott két precedens; egyik az említett országgyűlési törvénycikk, mely határozottan mondja a tanítóknak: mi segítünk rajtatok, de ti is segítsetek magatokon, azaz, ha javadalmat atartok élvezni, hordozzatok terhet is; fizessetek évenként részvényt; másik a papi özvegy-árvák kegyévről szóló törvénycikke a néhai mltsz fő-egyháztanácsnak és közszent zsinatnak, melyben határozottan ki van mondva, hogy az özvegy papnők- és papi-árvák részére kegy-év adatik, de a papság hordozza azon év terheit, tel-

jesíti a papi kötelmeket. De mindezek mellőztettek a főt. egyházkerületi közgyűlés által, azért monltuk, hogy ne mondjuk félszeg. Hogy állításunk nem légből kapott üres handa-banda, irhatnám vizsketegség: vegyük kissé — de okadatolt, komoly — vizsgálat alá a többször is említett tisztelt határozatot, quasi törvényt.

Minden törvénycikknek — ha célhoz akar jutni és nem ephemer akar lenni — szabatosnak, a tárgyat egészen, körülményesen felölelőnek, világosnak, érthetőnek kell lenni, mit sem roszul érthetni, sem félre, tetszés szerint magyarázhatni, sem pedig a sorok közül olvashatni ne lehessen, de ne is kellessék. Ezek előre bocsátása után lássuk meg legelőbb, mint minket legközelebről érdeklőt, a papi özvegy-árvák kegyévről szóló, még eddig érvényes határozatát a néhai törvényhozó testületeinknek.

Ha jól emlékezem 1862-ben, vagy 63-ban pontdittett meg a papi özvegy-árvák kegy-éve. Véleményezés végett ki is küldetett az egyházmegyékhez. A begyűlt vélemények megvizsgálására kiküldött bizottság javaslata következtében az 1864-ik évben Kolozsvártt tartott közsz. zsinat jegyzőkönyve 58-ik száma 5-ik főpontjának d) alpontja alatt, a hivatolt tárgyra nézve ez a határozat, illetőleg törvénycikk hozatott: „minden halál által ürességbe jött papi állomás egy évig betöltetlen maradt, ez idő alatt a paplak és jövedelem az özvegyé, vagy árváké. A vasárnapi templomi szolgálatot — a 30 kánon értelmében — ez idő alatt tartoznak teljesíteni az esperestől kirendelendő papok az illető egyházmegyéből. A köznapi templomi szolgálatokért az, vagy azok tartoznak fizetni, a ki, vagy a kik a betöltetlen lelkészi állomás javadalmait veszik. Az e) alpont alatt pedig ez áll: „hogy az özvegy-árvai javadalom adott év alatt az illető egyházban a vallásos élet ne szenvedjen, szorosan köteleztetnek az esperestől kirendelt papok a vasárnapi isteni tisztelet tartására megjelenni.“ Ehhez, ugy hiszem, nem kell kommentár. Ime, röviden is lehet szabatos, körülményes, világos és érthető törvényt alkotni. Menjünk csak tovább.

Egy marosi ref. pap.
(Vége következik.)

Az igazgató-tanács kis gyűléséből.

Kolozsvártt, november 21-n, 1875.

Elnök: gr. Mikó Imre, ő nmltszga. Jelenvoltak: főt. Nagy Péter, püspök, gr. Bethlen János, Ince Mihály, dr. Kolosvári Sándor, Schilling Ottó, Szász Béla, Szász Gerő és Bodor Antal, titkár.

1) A n. m. kultusz-miniszter ur a ploesti egyházközségben felmerült zavarok elenyésztetése végett tett felterjesztésre leküldi a m. oláhországi konzulátus által felvett jegyzőkönyveket. Kapcsolatosan tárgyalatik Kelemen Ferenc ploesti lelkésznek ugyan csak a feuforgó zavarokra vonatkozólag tett felterjesztése. Kelemen Ferenc, lelkész, hivataláról lemondása elfogadtatik, a miszsiónárius lelkész utasittatik az egyh.-község az iránti meghallgatása végett, hogy lelkészi állomását továbbra is fen kíváuja tartani,

*) Minél többször kérjük.

avagy a miszionárius lelkész beszolgálása mellett lévitai állomást kíván felállítani.

2) Dr. Kolozsvári Sándor ig.-tanácsos beadja a n.-enyedi főtanodai számvevő Szabó Ferenc által 10,000 frt. követelési igénynyel beadott számadásai helyeslése, vagy kifogásolása végett a n.-enyedi törvényszéknél a főtanoda ellen beadott rendes keresete tárgyában és a n.-enyedi k. törvényszéknek azon keresetre hozott végzése folytán szükségessé vált teendők iránt tett véleményét. A bizottság véleménye némi módosítással elfogadtatott s a n.-enyedi főtanoda ügye a gondnokság útján utasittatik a számadások helyeslése, vagy az azok elleni kifogásokra vonatkozólag 1875 évi december 15-én lejárandólag kitűzött határidő meghosszabítására szükséges intézkedések megtételére. A kérdéselt számadásos ügy elintézésére a kolozsvári kir. törvényszék delegálása végett a n. m. igazságügyi-miniszter urhoz felterjesztés intéztetik, melynek személyes beadására dr. Kolozsvári Sándor ig.-tanácsos aa. bizatik meg.

3) A brad-ribicei egyházközség papi-fizetésének 725 frtra, a tanító-fizetésének 350 frtra felemelése jóváhagyásával 1875. évi január 1-től leendő utalványozása megengedtetik s utasittatik az egyh.-község esp. aa. útján az ily értelemben módosítandó díjlevél felterjesztésére.

4) A sepsi egyh.-megye közgyűlése határozata folytán a szt.-királyi egyh.-község lelkészi-fizetésének évi 100 frttal, a tanító-fizetésének évi 50 frttal való felcsemelése 1876. évi január 1-től folyósíthatólag, megengedtetik, és az egyházközség esperes aa. útján utasittatik az ily értelemben módosítandó díjlevélnek megerősítés végett leendő felterjesztésére.

5) A bözödi kántor-tanítónak nyugalomba helyezése, az egyházmegye határozata némi módosításával, helybehelyeztetik.

6) A kristyori egyházközség az egyházmegye által ajánlattal felterjesztett kérvényében annak megengedéseért folyamodik, hogy az eddig 300 frt. papi-fizetést 100 frttal emelhesse fel. Örömmel vétetik a papi-fizetés felemelése iránt tanusított nemes törekvés, de a fizetés felemelés biztos alapja nem lévén kimutatva, kérvénye kiegészítésére utasittatik.

7) A fogarasi egyh.-község nyugalmazott tanítója Ince Ferenc nyugdíj igénye vég kielégítése tárgyában kötött egység: megerősítettik.

8) Az agyagfalvi egyházközség utasítást kér, hogy a Sándor-féle agyagfalvi jószágból kiszolgáltatót kegyes alapítvány biztosítása iránt Cakó Józsefné jelenlegi tulajdonosnővel szemben a pert megkezdje-e, jóllehet az alapítványi levél nincsen kezénél? Utasittatik az alapítványi okmány, vagy annak fel nem találhatása esetére a kijelölt bizonyítékok előszerzésére.

9) Sárkány Ferenc, pénzt. aa. tudatja, hogy a szilágyi egyházak szelvényes kötvényei közül a lelei egyházközség nevére kiállított 8732. számú 1,000 frtos földtehermentesítési kötvény október hó 31-én kisorsoltatott. Utasittatik pénzt. aa. 1876. május 1-én a beváltás eszközzésére s a beváltási összegben új kötvények vásárlásáról, eljárása eredményéről jelentés tételre.

10) Ügyvéd aa. tudatja, hogy a kutyfalvi egyh.-község kisajátítási ügyében a m. keleti vasút társulat által épületek kártalanításába megállapított 275 frt. összeget azon egyházközség lelkésze a nevezett vasút társaság részére kiállított nyugta szerint kezéhez vette. A hivatolt nyugta megszerzésével az ügy áttétetik főt. Nagy Péter, püspök aa.-hoz, a szükséges közkereseti lépések megtétele végett.

— Ellátatott ezen kívül még 17 ügydarab.

B—r A—l.

TÁRCA.

János és az ő nevét viselő iratok.*)

Általában ismert dolog, hogy korunk igen keveset ad a filozófiára, s még kevesebbet a theológiára. És mégis rá lehet mutatni, hogy a theologia a többi tudományokkal verseny-lépést tart, és hogy saját körében ép oly meglepő, számos s meszszeágazó felfedezéseket tett, mint az olyan nyira innepelt természet-tudomány a maga mezején. Csak szemünket kell felnyitnunk, hogy azonnal feltűnjék, mily fáradságot nem ismerő munkásság folyt az utóbbi évtizedek alatt az őskeresztyénség bűvárlata s az új testamentomi irodalom megvilágítása s értelmezése körül. Siker sikert követett, felfedezés felfedezésre halmozódott; az emberi éles elmének sikerült a történelem eme legsötétebb, de egyszerűsmind legfontosabb szakába fényt, világot szerezni.

*) Kútfők után.

Nem említem itt azon kimagasuló egyéniségeket, kiknek ez eredményeket köszönhetjük; nem az irányt, melyet egyik vagy másik követett; nem az önkényt, melylyel egyik felvilágosítási vágyának egész dühével a múlt minden kötelekét, a jelen összes hitvilágát, a jövő összes reményeit szétzúzni törekedett; és nem azon féltékenységet, melylyel a más — nem mervén élni a tudomány vívmányainak s a történész függetlenségi jogának előnyoival — tapogatózó magyarázatásaival csak jobban összezombtá az igazsághoz vezető Ariadne fonalat; nem említem: mert a ki ismeri némileg az újabbkor theologia mozgalmait, mindezeket is jól kell ismernie.

Elég az, hogy azon zárt erősség, az őskeresztyénség története, mely mint egy természetfeletti kéz csodálatos, szellemdús műve a földi életből kiemelkedett, és régebben csak az álmélkodó hitnek nyílt meg: lépésről lépésre el lett foglalva, és a józan értelem előtt is megnyitott.

Mindjárt az első belépésnél látunk egy nevet, az ősegyház idejéből előragyogni, körülvéve titokteljes fényvel: ez János az apostol és az Urnak „kedvenc tanítványa.“ Az új testamentomban háromféle iratunk van, melyek János nevét hordják; u. m. a menynevei jelenések könyve, a negyedik evangélium és három levél. Az új testamentumon kívül az egyházi atyák irataiban sokféle hagyományt találunk a János életéből. — A buvárlatokra nézve ez is egy kecsgetető tér volt, és valóban nem kevésbé sikert hozó, mint anynyi más. Mindenek előtt halljuk az előismertetést a jelenések könyvéről: „Ime egy könyv, mely az első keresztyének előtt kedves, érthető és fontos volt, míg az utókor előtt hét pecséttel van elzárva; egy, mint gondolák, a világ számára istentől adott csalhatatlan jóslat, mely Krisztus idejétől a napok végeztéig érvényes, s melynek titokteljes jegyeiből mindenki — ki egy pecsétet feltörni, elég kíváncsi és merész volt — magyarázatot talált arra, a mit jónak tartott; majd a pápaságra, majd a reformációra, majd az állam-egyházra, majd az egyházi-államra, és a mely a hivatalos egyház által, különösen Luther kedvezőtlen ítélete után, mostohán kezeltetett, ellenben a felekezeti iskolák céljainak gőzében, kedvelt olvasmány vala minden időben.“)

Mily könnyű volna, ha ismét kezünkbe jutna a kulcs, melylyel az első keresztyének az újtestamentom e titokteljes szekrénykéjét felnyitogatták! De hiszen, meg lett találva, mihelyt lerázva az elítéletek s szájhagyományok nyűgeit, a tudomány s józan következetesség szemüvegével tekintették, tekinthették.

A hét halmu város: „nagy Babilon, a föld paráznalkodásainak és utálatosságainak anynyok,“ mely a 64-dik évi Nero-féle keresztyén üldözésben a keresztyének véréit itta; az aszszony hét fejjel, azaz, mint a látnok maga festi, hét halommal, melyen fejei nyugosznak; a hét király, kiket a jós korában számlálhatott (Augustus, Tiberius, Cajus, Claudius, Nero, Galba, Vespasian) mind félreismerhetlenek valának. A fene vad (13, 1. s köv.), mely egyszersmind egyikét képezi a hét fejnek, halálosan megsebesítetik, de ismét meggyógyul; most többé nem császár, de majd visszajő nyolcadik császárnak, a mint már ötödik volt. Ki nem ismeri fel itt Nerót, ha visszaemlékezik, hogy a kegyetlen ördögi keresztyén-gyilkos egy római népfelkelés alkalmával meggyilkoltatott, de egy nagyon elterjedett s különösen a keresztyének közt hiteltre talált monda szerint, elrejtőzve élt, hogy ismét vissza jőjjön? Midőn végre, a 666. számban, melyben, a mint szerző maga kijelenti, egész könyvének titka van, Nero császár neve fedeztetett fel, minthogy az akkori szokás szerint a betűk mint számok is használtattak, akkor könyvének többi pecségei is önként lehullottak.

A jelenések könyve a 68—69-ik évben iratott, mint egy keresztyén felelete a 64-ki nerói keresztyén-gyilkolásra, és mintegy végrendelet a keresztyének számára a következő pogány-üldözések közt. A jós látni véli Nerót, a mint az halálos sebéből felgyógyulva, a rómaiak halálos ellenségéhez, a Parthusokhoz menekül; s majd az Eufrates mellől a parthus lovasság élén visszatér Róma ellen, hogy azt meg-

büntesse ellene tett feltámadásáért. Ismételten tűz martaléka lesz Róma s örökre a földdel egyenlővé tétetik; e felett a föld lakói szomorkodnak, de az ég ujong örömeiben. Miután ez megtörtént, Nero, az Anti-Krisztus, sergeit Jeruzsálem ellen vezeti, hogy a szent városnak s a gyűlölt keresztyénségnek végét vesse. Midőn azonban a várost már csaknem egészen elrombolta volna, akkor megjelenik Jézus az ég felől, fehér lovon, iszonyu karddal szájában s az Anti-Krisztust sergeivel együtt megsemmisítendő.

Most kezdődik az ezer éves ország, melyben Jeruzsálem a nagy király székhelye; a hitben meghaltak feltámadva a földre visszatérnek, hol azon hivelkek, kik ez időt megérték, a bárány lakadalmát megülik (20, 1.). De különös! Ezer év múlva a sátán, ki az Anti-Krisztus megsemmisítése után a méjjségre vettetik s ott a setétségben láncsal megkötözve ült: hirtelen ismét széttöri láncait, újból megjelenik a földön, hogy öszszegyűjtse a pogányokat, Gógot és a Magógot (20, 8.) végső küzdelemre, a szerelmes város, a szentek tábora és Krisztus ellen. Akkor azonban, tűz és kénkö hull az égből s végkép megsemmisíti az egész serget, Most kezdődik e világnak vége. Új eget és földet teremt isten, melyen többé sem halál, sem bűn, sem fájdalom nincs; nap hold és csillagok lehullanak s az egyedüli fény lesz maga isten, ki most minden mindenkben (21. r.), ki az égből leszálló, aranyból s drága kővekből épült szent várost, az új Jeruzsálemet egyedüli fényével megvilágítja.

Ez főbb vonásaiban e csodálatos könyv tartalma. A történelmi ítézet és tudományos buvárlat a szerző ezen fenyegetése által, „ha valaki elveend e könyv prófétálásának beszédiből, az isten annak részét eltörli az életnek könyvéből és a szent városból (22, 19.)“ nem engedheté magát akadályoztatni annak kinyilatkoztatásában, hogy jóslataiból csak az eszményi alapgondolat, a keresztyénség világ feletti győzelme teljesedett be; egyenkint azonban, minden egyéb jóslatai, látomásai álmok maradának, melyek a valóság időnkint fellépő mozzanataival furcsa ellentmondásban állanak. Neró, az Anti-Krisztus, ki Jézus mellett a főalak e szingzagdag festményben, soha vissza nem tér a világnak nagy szerencséjére. A nyolcadik király, kit a látnok a visszatérő zsarnok személyében látott, annak éppen ellentéte, a szelid és kegyes Titus lett, kit a nép „az emberi nem szeretete és gyönyöre“ névvel tisztelt meg. Ama látnokunk által pokol sötétségére kárhoztatott, szegény nemzetek mutaták fel kebelükből Nervát, Trajánust, az Antoniusokat, a trón ez ékességeit, milyeneket az 1-ső keresztyén időszak keveseket mutatott fel. És a pogány császárok sorát Constantin zárta be, ki roppant birodalmában a keresztyénséget tette uralkodóvá. Épp ugy Róma (18. 8.), melyet jésunk ujongva lát siralom, éhség és tűz által megsemmisülni, nem lett ama leomló nagy Babilon; nem lett az „ördögöknek lakhelyekké, minden tisztátalan léleknek tömlöccévé és minden undok és gyűlöletes madárnak tömlöccévé“ (18, 2. 8.); mert csak nem gondolhatott még akkor a pápákra, érsekekre és csuklyás barátokra. Azonban Jeruzsálem, a szerelmes város, mely az isten anyyala által a teljes elpusztulástól meg-

öriztetik s az ezer esztendősi birodalom székvárosául van szánya: alig egy év múlva ez irat szerzése után Titus által földdel egyenlővé tétetett. És nem a zsidók tértek meg amaz utolsó örvendezésre, mikint azt a jós előírja; sőt éppen ők azok, kik makacsul ragaszkodva az ősi betű-formasághoz, elutasítják maguktól a keresztyéni üdvöt. És nem a pogányok zárták el magukat konokul az evangelium szavai elől, hanem ép azok között nőtte ki magát a keresztyénség azon mindeneket befedező nagy élőfává, mely alá még a föld nem keresztyén népei is le fognak telepedni s nyugalmat találni.

Nem a kard, anuak szájában, ki a felhőkön fehér lóval jövend, hogy a pogányokat vas pálcával legeltesse, nem az téríté a népeket az ő lábaihoz; hanem a megfeszítettnek szelid és szeretett sugárzó képe előtt tört meg a népek vad szenvedélye. Nem csodák, égből leomló menyinykövek, kitöltött harag és boszszu tüze és menyinei trombita harsogása; hanem az ő szivekig és veséikig ható igazságai által nyerte meg a keresztyénség az elébe siető világot.

Lénárt József,
papjelölt.

(Folyt. következik.)

A zsidók szent egyletéről.

Közelebb, Horn és Löw temetése alkalmával sokak ajkán fordult meg a zsidók szent egyletének neve. Irtak róla a hírlapok és emlegették nevét a nagy közönség köreiben. Vajjon mi ez az egylet? Mikor alakították, mi a célja? E kérdések annál nagyobb érdeklődéssel bírnak, mert az ezekre adandó felelet méjjen bevezet a zsidók hitközségi életébe s oly részletek előadására ad alkalmat, melyek, meg vagyunk győződve, ismeretlenek a nem zsidó közönség legnagyobb része előtt.

A zsidók szent egylete alatt a jótékonyosság cselekedeteit gyakorló egész zsidóság értendő. A testvériség, felebaráti szeretet és tettekre kész részvét a társadalom egy részét sem köti össze oly szorosán, mint a zsidóságot. Jehova népe egy tagjának fájdalma az egész népé, és ha Judea egyik hit-sorsosa gyászol, vele ölt gyászt egész Judea. És egy hitfelekezet, egy népfaj sem tud úgy gyászolni, mint Judea népe, a haragvó isten által kitűzött és megfenyített nép.

A szent egyletet zsidó nyelven Chevra Kadisanak hívják. Ez rövidített elnevezés e mondatból: Chevra Kadisa de gmlut chaszadim, a mi annyit tesz: „Jó tettekre való szent egyesület.“ Hogy mikor alakultak ily egyletek, az nem tudatik. Minden esetre régen, nagyon régen. A halottak eltemetése az izraelitáknál már ősrégi időktől fogva a legkegyeletteljesebb cselekedetek közé soroztatott. Azt mondják, ezzel a jó embereknek kell foglalkozni, „mert az illető részéről hálára soha se számíthatnak.“ Monarchiánkban a legrégibb ily nemű egylet a prágai, mely már 1864-ben ünnepelte háromszáz éves jubileumát. Az ottani egylet tagja több püspök is volt, s boldogult Ferdinánd királyunk is rendes tagjai közé számíttatott.

A mi hazánkat illeti, ez egyletekről sok érdekes adatnak vagyunk birtokában. A hazai zsidók kulturális és jótékonyági ügyének egyik legalaposabb ismerője, Reich Ignác ur, volt szives ez adatokat rendelkezésünkre bocsátani, s a következő sorokban az ő előadását követjük.

A hazai ilyféle egyletek fennállása is meghaladja a száz esztendőt. Kis-Martonban már 1768-ból bírnak ily egyletre vonatkozólag valóságos alapszabályt, mely 28 pontból áll; Pesten pedig ezen egylet, mely mintegy ismertető jele az izr. hitközségnek, a fővárosi hitközséggel mindig lépést tartott. 1793-ban Pesten összesen huszonkilenc zsidó-család lakott s e családoknak valószínűleg már meg volt szent egyletök. 1793 előtt a Pesten elhalt zsidókat is Ó-Budán temették, de a mondott évben a városon kívül fektűt, a mai váciúton 20° hosszu és 15° széles hely jelöltetett ki zsidó temetőnek. A mai díszes váci boulevard palotái elkorhadtt zsidó temetek felett emelkednek, s a hol a mai nagy városi élet lármás zsvaja felhangzik, ott még 80 évvel ez előtt Izrael siró népe halotti énekeit zengedezte. A pesti szent egylettől az első írásbeli följegyzések 1803-ból származnak.

Az egyletbe az izr. hitfelekezet minden tagja léphet, ki feddhetlen előéletű. Még gyermekek is fölvetetnek. A tagok fölvétele és rangsorozata élénken emlékeztet a szabadkőművesek szövetségére. Mint a szabadkőműveseknél, úgy itt is, vannak „inasok“, „legények“ és „mesterek.“ Az utóbbiak héber nyelven „Kabronim“-nak nevezetnek, a mi szóról-szóra „sírásót“ jelent. Vidéken ugyanis a betegek és holtak melletti virasztást, a holttemetek felöltöztetését, szóval, az egész halotti szertartást, még a sírásást is, maguk az egylet tagjai végezik.

Az egyletbe való föl vétel komoly szertartások mellett történik.

Némely községben nálunk is vidéken, a halált jelképező s a szokásos halotti ruhákba burkolt báb ül az ünnepélyes fölveteli terem ajtajánál. Kezében perselyt tart, melyre a példa-beszédekből a következő vers van írva: „Jótékonyosság megvált a halál keserűségétől.“ A föl vétel szertartása különben a vidéken is olyan, mint Budapesten; itt pedig a következő: A jelöltet, kinek szeplőtlen jelleműnek és a helyi község tagjának kell lennie, az egylet foruma elő rendelik. Egy nagy teremben, melyen világos nappal is leeresztik az ablak-redőket, melynek falai a szent frigyláda „függönyeivel“ vannak beterítve, mely szóval különféle arany és ezüst templom-edényekkel van díszítve, az asztalon álló óriási csillárok számos fehér viasz gyertyáinak fényétől körül ragyogott agg férfiak ülnek, úgy, hogy az ujonc kedélye föllemelkedik, midőn ezen átszelleműt, majdnem túlvilági alakokat látja s önkénytelen e kiáltása fakad: „Igenis, e hely, e szövetség szent!“ Most ezen, a régi komor szánhedrin-ra emlékeztető, tisztelet gerjesztő gyülekezet elnöke föláll és körül-belől a következő szavakat intézi a jelöltnek. „Miután a Chevra Kadisa önt érdemesnek találta arra, hogy a szent szövetségbe, mint testvér, fölvetessék, szivesen reméljük, hogy ön rang és állásra való tekintet nélkül, élők és holtak irá-

nyában éppen oly fontos, mint sújjos kötelességeit pontosan teljesíteni fogja. Ezzel adom kézszorításomat: „achinu attu,“ légy üdvözölt, mint testvérünk!”

Erre azután mind a jelenlevők kezét fogták az imént fölvavatott testvérral.

A szövetség teljesen demokratikus. Rotschild báró a szövetség körén belül csak annyit ér, a mily rangot foglal el a szövetségben, s a zsidó demokratikus gondolkodás kitűnik abból is, hogy a legszegényebbnek is csak olyan halotti ruhája van, mint a leggazdagabbnak.

A szövetség körén belül a demokratikus vonás oly nagy, hogy szemtanúi valánk egy szövetségbeli lakomának, melyen egy szegény, de régi tag, egy úgy szólván kétszeres milliommostól parancsoló hangon kért egy pohár vizet, minek ez a legméjjebb tisztelettel és alázattal engedelmesskedett. Mint vélekednek erről modern zsidó báróink, lovagjaink és egyéb nemeseink?

És most, lássuk az alapszabályokat, melyek ez egylet célját adják elő. Hogy hiven idézzünk s az egylet rendelkezéséről áttekintést nyújthassunk, ide iktatjuk az alapszabályok néhány pontját szösz szerint:

az egylet céljai a következők:

a) szükölködő betegek ápolatása és segélyezése. b) Megholtak eltakarítása. c) A boldogultak lelki üdvéért való imádkoztatás. d) A lelki üdvösség elnyeréseért, az egylet gondozása alá bocsátott jámbor hagyományok és alapítványok kezelése. e) A sinlők házának, a fönnálló alapszabályok értelmében való igazgatása és eltartása: végre az ezen menhelyen kívül lakó sinlők anyagi gyámolítása. Ez körrajza a budapesti egyletnek.

Az egyes pontokból péld. a) pont a következő ágakra oszlik:

1) Betegek látogatása. Az egylet előljárói (Gaboim) minden megbetegedett tagot kívánatra meglátogatni, és gyöngéd módon annak netaláni szükségleteit és óhajait kitudni tartoznak.

2) Betegek anyagi gondozása. Minden megbetegedett szükölködő tag igényt tarthat hat héten keresztül hetenkinti 3—10 frtból álló segélyre, mely összeg az egylet pénztáránál, a hetenkint változó egyleti meghatalmazott utalványozására, készséggel kifizettetik.

3) Betegápolás. Szükség esetében a szegény szenvedőnek még betegápoló is rendeltetik.

4) Orvosi segély és gyógyszerekben minden szükölködő ambulans tag is részesítettik, és végre

5) a helybeli izrael. kórház költségei egy részének viselése.

A többi föllemlített főpontok szintugy mind meg anynyi jelét adják ezen egylet áldás-dús működésének. Sed numeri demonstrant. Hangzatos frázisok helyett hadd szóljon inkább a beszédesebb számok kivonata a budapesti Chevra 1875. okt. havi ügykezeléséből.

Mult hóban az egylet 100 temetésről gondoskodott, melyek közül 55 ingyenes, azaz, olyan volt, mely 795 o. é. frtjába került; beteg-segélyezésre adott ki 496 frt. 30 krt;

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdászánál az ev. ref. főtanoda betűivel Kolozsvárt.

a megholt lakásán a hét gyász napon való imádkoztatásért 29 frtot, beteg melletti virrasztásért 89 frtot, halotti őrzésre 144 frtot és végre szegény tagok segélyezésére 300 frtot, bele nem foglalva azonban a 40 sinlőnek eltartását. Ily költségek történnék a kereset hiány szomorú napjaiban.

Az oly nagy temetés pedig, minő a Horné volt, az egyletnek néhány ezer forintjába került.

Ime, a felebaráti szeretet aszszociációjának nagy hatása. Minden egyéb hitfelekezet tanulhat a zsidótól, hogy mint kell a jótékonyosság cselekedeteit gyakorolni és társadalmi úton gondoskodni a szenvedőkről és szegényekről.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Az ág. ev. egyház konventje elé a tanügyi bizottság következő jelentést terjesztett: a mult tanévben volt 9 teljes, 1 hat osztályu, 2 öt osztályu, 4 négy oszt. s 1 három oszt. gymnázium és 2 négy osztályu reál-gymnázium, összesen tehát 19 középtanoda; továbbá, 4 tanító-képezde, 3 hittani intézet s 1 jog-akadémia. Ezen intézetek közül 19-ben a tannyelv kizárólag magyar, háromban német és magyar, kettőben magyar és tót, kettőben kizárólag német, egyben pedig német, magyar és tót. Mindezen tanintézetekben 175.201 kötet könyv volt. A tanító-személyzet állott 21 igazgatóból, 128 rendes, 11 helyettes és 65 segéd-tanárból, kiknek összes fizetésök 136,294 frt. 35 krra megy (tehát egyre-egyre átlagban alig 600 frt!) Legtöbb fizetés van Budapesten, hol az igazgató 1,650 frtot, a tanárok 1,450 frtot kapnak legkisebb — 400 frt — Sajó-Gömörön. A növendékek száma volt 3,853. Az eperjesi jog-akadémiában volt 154 hallgató, a theológiai intézetekben 55, a tanító-képezdekben 84 növendék volt. A tanintézetek bevételai tettek 251,428 frt. 6 krt, a kiadások 232,417 frt. 25 kr. A többlet tehát 19,010 frt. 81 kr. Ingatlan vagyona volt 11 tanintézetnek 330,253 frt. értékben. Az összes tanintézetek tükéje 889,877 frt. 57 kr, melynek jövedelme 53.060 frt. 61 kr. A községi segélyek összege 12,614 frt. 9 kr; az egyes egyházak s kerületek 53.060 fr. 61 kr, mások összesen 28,347 frt. 74 krt adományoztak iskolai célokra.

— A klerus Ausztriában. Az osztrák statisztikai évkönyv következő érdekes adatokat tartalmaz 1870-ből; Ausztriában van érsekség 7 latin, 1 görög és 1 örmény katolikus; püspökség: 25 latin, 1 görög kath. és 2 gör. kel.; 9 szuperintendencia, 316 káptalan 336 személyvel, 6567 latin és örmény katolikus, 1427 gör. kath. 316 gör. kel., 186 evang. plébánia, 1633 latin, 441 gör. kathol. és 10 görög kel. káplánság. A szemináriumok száma 1870-ben 32 volt 2442 növendékkel. Ausztriában a sekular-klerus összes száma 19,618 egyénből áll: a kolostorok és intézetek száma 767 volt 12,061 férfi- és nőnemű lakossal; a katona-papság pedig 164 főt számlált.

— Derék pap. Ungmegye Rákóc községe ez előtt hires volt kicsapongó lakósaikról. Most, husz év után, pedig arról hires, hogy lakósaik rendes, mérsékletes emberek, s iskolájuk olyan, a milyen kevés községnek van. Egy derék pap, Markos József, térítette a jó utra hiveit az által, hogy mértékletességi egyesület alakítására vette őket rá. Szava hatott. Hivei egy meszely bornál többet nem isznak, s ha túllépnek e mértéken, fizetnek 5 frt. az iskolának. Nevezetes, hogy önkint jelentkeznek a birsággal. É: nincs a faluban ember, a ki írni, olvasni ne tudjon. Ime, mire képes egy derék pap!

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.